

TUGA BELGIJE

Na koricama:
Džejs Ensor,
Muzika u Flandrijskoj ulici, 1890.

TUGA BELGIJE

Hugo Klaus

S flamanskog prevela
Ivana Šćepanović

Naslov originala

Hugo Claus:

HET VERDRIET VAN BELGIË

Copyright © 1983 by Hugo Claus

Copyright © 2013 za srpsko izdanje, Heliks

Izdavač

Heliks

Za izdavača

Brankica Stojanović

Štampa

Newpress, Smederevo

Tiraž

1000 primeraka

Prvo Heliksovo izdanje

Knjiga je složena

tipografskim pismom

Janson Text

ISBN: 978-86-86059-39-0

Smederevo, 2013.

www.heliks.rs

Flemish
Literature
Fund

The translation of this book was funded by the
Flemish Literature Fund (www.flemishliterature.be).

Ova knjiga objavljena je uz pomoć Flamanskog
fonda za književnost.

SADRŽAJ

I DEO: Tuga

1. Poseta	3
2. Čuti i videti	16
3. Krava Mara	26
4. Sestra Sveti Herolf.	30
5. Olibrijus	37
6. O jednom drugom detetu.	41
7. Mizeri	48
8. Mučenici	56
9. U Valeu	64
10. Baka	79
11. Los.	90
12. Stric Floran	99
13. Stric Robert.	106
14. Zemlja smeška	114
15. Mala budža	123
16. Skapular.	129
17. Izviđanje	135
18. Zlatni zglavak	137
19. Njegova pokvarenjačka njuška	146
20. U Bastehemu.	155
21. Ujak Arman	179
22. Drvodeljca.	184

23. Nana	190
24. Blagosloveni Božji svet prirode	193
25. Smokvin list.	200
26 . Sestra Ledenjača	205
27. Košara srama.	217
II DEO: Belgije	231
Pogovor	625
Beleška o piscu.	635
Beleška o prevodiocu.	636

TUGA BELGIJE

I DEO

Tuga

1. Poseta

Dondejne je sakrio pod školsku tuniku jednu od sedam Zabranjenih knjiga i domamio Luja da dođe. Sedeli su pod puzavicama kraj pećine Bernadete Subirus.

Dondejneova knjiga bio je *ABC*, nedeljnik socijalista koji je posigurno bio na indeksu Vatikana i koji je dobio od brata dok je ležao u bolnici. Odatle je izašao s purpurnim uhom koje je svaki čas cimao. Preko dana Knjiga je ležala u dnu njegovog ormara, iza čizama.

Četiri stranice koje sad nedostaju ležale su ispod plavog pakpapira u fioci Dondejneovog pisaćeg stola, blistave i neispresavijane ali iskrzane po ivicama. Za svaki slučaj, papir je dobro pričvrstio rajsneglama – kaže se pribadač – zahtevao je Lujev Deda, ali Luj to nikad nije tako rekao, ionako su mu se već dovoljno podsmevali kako govori.

Rastvorene stranice presijavale su se na suncu, a po sredini ih je ozbiljno delila senka i reckava poderotina. Luj nikada ne bi cepao svoje Zabranjene knjige, čak ni kad bi mu pretila velika opasnost da bude otkriven. Ali Dondejne je bio Hotentot.

Četiri Apostola imala su sedam Zabranjenih knjiga. Flihe ih je imao tri, *Ljubav u magli*, program operete *Rozmari* i onu najopasniju – biografiju Dž. B. Šoa, jeretika i slobodnog zidara. Bejtebir je imao *Priče s Južnog mora* i sliku Dine Derbin u kombinezonu, dovoljno šokantno da se smatra Knjigom. Luja njegova Knjiga možda ne bi dovela u nepriliku ako bi je Sestre pronašle, on ju je čak držao slobodno među knjigama Davidovog fonda¹, izmašćenim i izlizanim od silnog prelistavanja i prijatnog mirisa, koju je dovukao posle uskršnjeg raspusta, ali nije li već bilo dovoljno što je knjiga zamotana u noćnu košulju prokrijumčarena među visoke zidove Zavoda? Zvala se *Flamanska zastava*, sam ju je Tata povezao u crveno-smeđe kartonske korice. Tatin povez se odmah može prepoznati jer je mašinom za sečenje, kao nekom giljotinom, nemilosrdno isekao margine sve do samog teksta. U *Flamanskoj zastavi* govori se o pobunjenim

---

¹ *Davidov fond (Davidsfonds)*, poznati flamanski izdavač. (*Prim. prev.*)

seminaristima s kraja devetnaestog veka koji su, na podsticaj dugokosih sveštenika koji su nosili lornjone – *pince-nez* – preko noći skovali zaveru protiv Belgijanaca, to jest antiflamanskih ministara i biskupa i osnovali tajno udruženje *Nema zakletva*. Luj je ukrao knjigu iz porodične biblioteke zato što je čuo Tatu kako tvrdi da su sveštenici pretili isključenjem iz svete crkve na licu mesta onim parohijanima kod kojih bi se našla ova knjiga. Kad su ostala tri Apostola videla otrcanu knjigu bledih sivih slova, bez ilustracija, nisu baš bili impresionirani. Tek kada se, uz vatrena preterivanja, Luj pozvao na poreklo, sadržaj i opasnost, priznali su ovu neuglednu stvarčicu Zabranjenom knjigom i stavili je to veče kraj ostalih na Bejtebirov jastuk, triput se prekrstili i prošaptali: „Nek se duh kroz crne knjige snaži, samo to od tebe Božja Mati traži.“ Nijedna od zabranjenih knjiga nije se smela čitati bez prisustva bar još jednog Apostola.

Dondejne i Luj su razgledali nejasne fotografije sa suđenja radio-vezisti pred Kraljevskim sudom u Brižu. Žrtvin otac, skrhan čovek s belom kozjom bradicom i šapkom, ličio je na ruskog cara kad je preklinjao Raspućina da mu poštedi hemofiličnog sina. Majka je bila starica što kratkovidno i izazivački gleda ubicu koji nije na slici, podigavši crnu lakovanu torbicu da njome udari ili gađa, advokat je bio u togi iste sepija boje kao njegova kovrdžava kosa, fotograf s kariranim kapom držao je foto-aparat kao neku harmoniku s razjapljenim četvrtastim otvorom, a onda, a onda sâm oficir za vezu, počinitelj, koji je, prema optužbi, zakopao svoju prijateljicu živu u dine. Stajao je nasmejan, crnih brčića, s rukama na leđima, isturena trbuha, zato što je, naravno, fotografija bila napravljena ranije, ne u onom trenutku straha i drhtanja na plaži, ili kasnije, u doba griže savesti i noćnih mora.

„Živu u pesak“, reče Dondejne. „I još tako lepu devojkicu!“

„Otkud ti to znaš?“ upita Luj. „Možda je bila ružna i ćorava.“

„Znači, nisi je video?“ Dondejne sklopi novine, okrenu ih i pokaza na prvoj stranici fantastičnu ženu glatke kože, odenutu u saten ili svilu, kako se osmehuje čitaocu. Dužice očiju bile su joj iste bledonarandžaste boje kao i njene nejasne usne. Papir je preko sredine čela bio pakosno pocepan.

„Hotentote jedan“, reče Luj zlovoljno, „pa to je filmska zvezda. Evo, velikim slovima stoji njeno ime, Vin Gipson. Socijalisti uvek stavljaju filmsku glumicu na prvu stranicu.“

„A, je li“, reče Dondeljne, ali ne poverova. On pogladi svoje prozirno crveno uho.

„Bila je pravo čudovište“, reče Luj, „ta vezistina prijateljica. Oni o tome ne pišu u novinama, ali, tražila je đavola. Upropastila mu je život.“

„Ona njemu?! Život?!“

„Naravno“, reče Luj.

„Prijateljica“, reče Dondeljne, znači li to...?“

„Da nisu bili venčani.“ Napraviti jamu u pesku, u nju gurnuti nedužnu ženu što se koprca, činilo mu se da je sasvim u redu. Efikasno. Iako je „prijateljica“? Može, isto tako, da znači kako mu je ta žena bila poznanica, neko iz susedstva. Jer zašto ne stoji *verenica*, ili *draga*, ili pak ona prijemčiva oveštala tajnovita reč *ljubavnica*?

U ćilibarskim uvojcima Vin Gipson opazi Luj odštampano: 31. mart 1935, 4. godište, 1,25 fr.

„Taj *ABC* je star četiri godine“, reče.

„Pa šta?“

„Možda je Vin Gipson u međuvremenu umrla.“

„Već bismo za to čuli.“

Ko? Mi? Dondeljne, Hotentote jedan! Kako smo mogli da čujemo za to? Uostalom, ko je uopšte ikad čuo za tu Vin Gipson?

U muzičkoj sali mališani su po dvanaesti put pevali *Konjića Zvonka*.

Upravo kad je Luj žustro pomislio: „Bio ja Apostol ili ne, prekršiću sva pravila, oteću mu tu knjigu iz ruku i odjuriću s njome u povrtnjak“, Dondeljne mu pruži *ABC*.

„Gledaj“, reče, „isti Dobelare, s onim svojim prljavim bubuljicama.“ Nezgrapno nactana devojka buljila je beznadežno u crni bodež ili mač ili polovinu kegle od abonosovine. Tek onda Luj primeti kako je to, izgleda, ogledalo posmatrano sa strane. Svud po devojčinom licu bile su nanete crne fleke i tačkice. Žena izuzetno dugih prstiju zabola je jedan prst u devojčin obraz. „Majčin savet“, pisalo je gore.

„Zнала je da je mati otkrila njenu sramnu tajnu, raširene pore, miteseri i nečist ten stvarali su kod nje osećanje da je odbačena. Nije znala da postoji veoma jednostavan recept koji mnogim mladim devojkama može da pruži nenadano olakšanje, što većina majki zna.“

On vrat list Dondejneu koji ga onako raširenog spusti na oguljena kolena. Kao što većina majki zna! Ništa one ne znaju, te majke.

Onda, dok je Dondejne glasno čitao na visokoparnom flamanjskom, što je ličilo na čitanje vesti spikera sa Radio-Valea, ali s nešto pevljivosti iz psalama na večernju: „Teglica dragocenog sastojka za pročišćavanje, jačanje i skupljanje deluje poput čarolije i na najružniju kožu i ten; bićeš zaprepašćena svojom novom ljupkošću“, iza trnovite žive ograde pojavi se Sestra Adam. Luj je bio siguran da je još pre nego što se pojavila čuo šuštanje njene suknje koja se češala o trnje. Ona zastade, nakratko, skrštenih ruku, tako da su široki rukavi obrazovali neku vrstu crnog oltara ispred dijafragme. I Dondejne ju je video.

„Uh, uh, uh“, reče on. „Eno je, znao sam.“ A onda piskutavim glasom: „Dvaput sam uzео sutlijaš, mora da je videla.“

„Kada?“

„Sinoć za stolom. I dvaput mrkog šećera, mora da je i to videla.“

„Budalčino“, reče Luj, „došla je zbog mene.“ Jer je bio video usne Sestre Adam koje se nisu napučile i nasmejale, ne, nisu, ali svakog trena su se mogle nasmejati, kad god bi se samo setila da iz taktičkih razloga mora da se smeje, zavodi, navodi, udvorički i bez savesti, i on vide kako je njeno lice, ta bela mrlja oprljena belinom njene kape, tog svetlosnog šlema, bilo usmereno isključivo na njega. Lice je poprimilo boju, primicalo se, bezbojnih očiju i četvrtastih zuba.

„Luj“, reče Sestra Adam i ispruži dugu ruku iz crnog vunenog rukava, i miris sveže pokošene trave s livade iza pećine Bernadete Subirus nestade, razveja ga neki sladunjavi miris kolača s đumbirom, toplog pošećerenog peciva, onda ona još jednom reče: „Luj.“

„Da“, reče Dondejne koji je pred sobom držao otvorenu fatalnu knjigu. Ali Sestra Adam obraćala je pažnju samo na svoj trenutni plen te stavi ruku na Lujevo rame, kraj vrata, on oseti njen palac. Pratio ju je u stopu, prepuštajući joj se gotovo sa zahvalnošću; sunčeva svetlost bila je bogatija od zlatnog brokata nekog dužda, mekša od somota grofa od Flandrije kad je išao na poklonjenje francuskom kralju. Dok ju je pratio kroz tisov drvored, duž trnovite živice,

otrovnog drveća, ona reče da ima posetu, a on ne upita ko je to, kao da je poseta bila očekivana, a ona reče: „Hajde, hajde“, a on procedi kroz zube: „Ma ta hajde.“ Spavaonica je bila prazna i u umivaonici ona mu protrlja lice rukavicom za kupanje, ne njegovom već Den Dofenovom koja se sušila na prozoru. Odsutno, ni brzo ni lagano, trljala ga je kao da riba lonac, i on se sav zažari. Onda mu pljusnu šaku vode na kosu – krštenje – i onda je snažno začeslja.

„Konjić Zvonko pomno juri, u Dendermonde mu se žuri!“

Predoše onda preko igrališta. Ona se naglo zaustavi tako da on, usisan u njen pokretni mrak, nalete na nju, što je navede da se nasmeši, mada joj se čelo i dalje mrštilo – boginja osvete s dva lica, ili još gore – i ona pljunu sebi u šaku i zagladi čuperak kose iznad njegovog levog uha. A onda, na drugoj strani igrališta, kraj nepokretne gvozdene vrteške na kojoj je sedeo jedan od mališana mašući nogama, on ugleda Flihea. I ovaj je njega posmatrao ali se i ne pomeri – pastelna porcelanska figura među belim gredama vrteške.

Luj zamjauka i odgurnu ruku Sestre Adam od svog uha i nastavi da hoda kraj nje na rastojanju od dva metra.

Njeno petljanje po njegovoj kosi mora da je izgledalo kao milovanje, bar se Fliheu tako moglo učiniti, on o tome nikada ništa neće reći, Flihe, ali to mora da je izgledalo kao izdajstvo u njegovim zrikavim zelenkastosmeđim očima, nešto što se ne može popraviti, ma koliko se uporno bude zaklinjao uveče, kasnije. On strpa u usta komad slatkog korena gospinog bilja i stade besno da žvače. Bilo mu je sve toplije, on produži da ide dalje prema spoljašnjem zidu i spazi očev DKW boje šafrana. Za volanom je sedeo džinovski čovek koji je spavao i kog još nikada nije video. No, znam ga ipak.

Sestra Adam se zaustavi, raspeće joj se zanjihla na boku, ona dade znak glavom i reče:

„Hajde, čekaju te!“

Čekaju? Znači tu su i otac i mati, istovremeno? To je nešto novo. Baci na trenutak pogled na DKW, kao da je hteo da snimi sve pojedinosti kako bi ih posle uveče ispričao Fliheu koji je bio opsednut automobilima i avionima. Ali vide samo kako je auto čudesno opran i kako je na zadnje staklo zalepljena nalepnica.

Još uvek sav zajapuren od sramote (Flihe! Flihe! Nije to ono što ti misliš!), stiže u svež prostran hodnik. Sestra Adam požuri napred,

kao da je htela, poput anđela vesnika, prva da najavi njegov dolazak. Tako je jurila Sveta Ana duž ciglenog zida noseći Poruku, Blagovest. Žurila je, Ana. Jeste, a i u glavi. Luj ispljunu mlako gospino bilje u šaku; vlaknasta loptica zlatasto oker boje bila je ista kao Fliheove obrve. Strpa je u džep tunike, pokraj „pertli“, klikera, novčića.

Hodnik je mirisao na amonijak. Nedavno, za vreme nedeljne posete, mala sestra Anđela je u tom istom hodniku učinila nešto što je isto veče u spavaonici upisano u svesku na kockice s etiketom. *Dela Apostola*. Flihe, Apostol s najlepšim rukopisom, napisao je: Sestra Marija-Anđela, SMERNOST, 8 od 10. Veoma visoka ocena za običnu kaludericu.

Jer, bez ikakvog prethodnog upozorenja, potpuno neočekivano, Sestra Anđela je usred hodnika kleknula pred Dobelareove noge i dok su nedeljni posetioci razrogačeno buljili, povukla je obema rukama, sve do kolena, crne Dobelareove čarape, na šta je Dobelareova mati, seljanka iz Anzehema, sva pomodrela i prodrala se na sina: „Kako te nije sramota, Omere?“ Mati Nastojnica je prosiktala: „Sestro Marija-Anđela, dovoljno je, hvala vam, možete sad da idete.“ I Sestra Anđela ode, skrušena ali nepokorena.

Otada, svaki put kad bi Dobelare izjavio ili priredio neku svinjariju ili stigao poslednji kad se igraju jelečkinje i ostajao bez daha oslanjajući se na bršljan na spoljašnjem zidu, Apostoli bi rekli: „Kako te nije sramota, Omere?“

Lujev otac stajao je raskoračen kraj ulaznih vrata Zavoda, iza njega čula se seoska ulica. On dade znak povijenim kažiprstom.

„Evo vašeg mangupa, gospodine Sejnafe“, reče Sestra Adam, njene reči odjeknuše između patuljastih palmi i zidova oslikanih kao mermer.

„Mangup. Dobro ste to rekli, Sestro“, reče proćelava ružičasta glava.

„Hajde, Luj, pruži ruku“, reče Sestra Adam. Posle rukovanja, Tata obrisu šaku o svoj sivo-plavi karirani kaput.

Sestra Adam mi je siviše jako istrljala lice, zato tako sijam. Samo zato. Ni iz kakvog drugog razloga. Njeni koščati prsti ribali su kroz otrcanu Den Dofenovu rukavicu za kupanje. Samo zato. Flihe još uvek čeka kraj belo obojene vrteške.

„Pa, kako je dečko?“

„Dobro.“

„Dobro, ko?“ reče kaluđerica.

„Dobro, Tata.“

„Baš lepo“, reče Tata i klimnu glavom četiri puta. Sad će reći nešto o svojoj ženi, mojoj majci. Zašto nije došla? Doduše, rekla je pri poslednjoj poseti: „Sad će malo potrajati, sine, pre nego što opet dođem, jer u poslednje vreme imam teškoće s nogama“, ali Luj je to smatrao nekom vrstom „ratnog lukavstva“, normalnom predostrožnošću u slučaju da ne može da dođe. I sad?

Sestra Adam dograbi peševe njegove tunike i povuče mu desni treger, tur njegovih kratkih pantalona trže se nagore. Otac pogleda prema hrastovim vratima kancelarije Sestre Ekonomkinje koja se nečujno širom otvoriše. Sestra Ekonomkinja ostade nevidljiva, skrivena iza dovratka. Onda se pojavi Deda, koji je bio i Lujev kum, u običnom crnom čohanom odelu s običnom golubije sivom svilenom kravatom. Kao uvek, nema ni trunčice prašine na Dedinim cipelama zaobljenog vrha i okruglih metalnih kvačica za pertle. Cipele su se zaustavile, potpetice gotovo jedna uz drugu, izgledalo je kao da su nožni prsti zavrnuti nagore, kao da će cipele svakog trena napustiti tlo.

„Izrastao je“, reče Deda. Svaki put bi to rekao.

Kad bi u ovaj manastirski hodnik bio pušten pacov, taj ne bi mogao da pobegne, svi spojevi zidova, pločice, ivičnjaci stubova nepropustljivi su. Dedine cipele sasvim bi lepo mogle da obave svoj posao, da izgaze, smrskaju.

Dedina glava bila je usađena u celuloidni okovratnik, zbrčkana preplanula jabuka s upravo podšišanom kockicom čekinja ispod prćastog nosa. Uljubljena jabuka s brkovima. Očigledno je manje značajan od čoveka pune, okrugle glave na slici iza njega, pokojnog Ašila Ratija, pape i vođe hrišćanskog sveta do pre nekoliko meseci.

„Posigurno pet centimetara“, reče Deda s naglaskom kome bi se zaostali seljaci i Hotentoti morali da smeju.

„Zato što je proleće“, reče Tata.

Kroz visoke uske prozorčice videlo se kruškovo drvo koje se nalazilo nasred igrališta. Zašto Flihe nije došao da malo proviri? Luj se iskezi. Flihe nikad ne proviruje. Drugi proviruju da vide šta on radi.

„Zabavljaš se“, reče Deda, „vidim.“

„Jeste, Deda.“

„Ima dovoljno vremena da se čovek žalosti kad ostari, zar ne, oče?“ reče Tata, a Deda blagonaklono klimnu glavom.

Luj vide sebe kako juri preko nepregledne popločane poljane igrališta, kako saginje glavu ispod prozora muzičke sale – „Svako iz Alsta odmah se naduri što Konjić Zvonko ovuda juri“ – i stiže do povrtnjaka gde se jedna od kuhinjskih Sestara, što je kopala motikom, prenu i prodra: „Sejnafe!“ i vide sebe kako juri pored bunara za kišnicu i pokraj stenovitih grebena i peščanih obala, peševi mu se lepršaju na vetru, uši za koje Tata kaše da će ih noću pričvrstiti „rajsneglama“ za glavu. Deda reče: „Stafe, stalno te strane reči, kaži bolje: pribadači. Uz to, bolje je da dečaku noću povežeš glavu lastišem, to će manje boleti, zar ne, Luj?“ Na to Tata uvređeno ali pobedonosno (jednom i to da se desi) reče:

„Lastiš, lastiš, to nije dobra flamanska reč, treba da kažeš: raste-gljiva gumena vrpca.“

Na to se Deda okrenu kao mačka koja je uhvatila pacova u manastirskom hodniku i reče: „Ono što je dovoljno dobro Hidu Hezeleu i Hermanu Teirlinku dovoljno je dobro i njihovom učniku Hubertu Sejnafeu, ovde prisutnom. Hajde, Luj, idemo malo na svež vazduh“, reče Deda.

Na igralištu se vrteška okretala uz blago škripanje. Flihe ju je još jednom obesno zanjihao kad je odlazio.

Tata je držao šaku iznad retkih obrva kao da gleda u more kraj Blankenberhea (prošlog leta, stotine ljudi razgolićenih ramena što urlaju u talasima), a ne u zvonik kapele (gde je Flihe klečao i tražio oprostaj od Svete Device za svoju sumnjičavost i bes).

Deda opipa nisku opuštenu granu kruškovog drveta. Kraj podrumske kuhinje vrzmalo se nekoliko sasvim malih dečaka. Još nedavno i Luj je stajao u redu, u kuhinjskim isparenjima, deset centimetara niži, držeći Flihea za vlažnu ruku.

„Veoma smo zadovoljni našim Lujem“, reče Sestra Adam. „Prvi je u veronauici i zemljopisu.“

„A račun?“ upita Deda.

„To je još uvek problem“, reče Sestra.

„U tome je na oca“, reče Deda.

„Tačno“, reče Tata. „Ne možemo svi da budemo tako bistri kao ti.“

Deda izvuče belu maramicu i tapkajući obrisa čelo, retku kosu. Onda gurnu maramicu između blago naboranog vrata i celuloidnog okovratnika. Biser se presijavao na sivoj kravati.

„Luj“, reče on, „nisam nezadovoljan, ali taj tvoj račun, moraš ozbiljnije da prioneš na posao. A ni ponašanje ti uopšte nije slavno, kako sam čuo.“

„Iz dobro obaveštenih krugova“, reče Luj.

Deda nabi u nos vrh prsta s prstenom i snažno ga protrese. Onda pusti gumasti nos.

„Ah, ti mali bezobrazniče“, reče Deda.

Tata je bio uznemiren. Čkiljio je. Kratkovid? Ne, tako je gledao Viljem Tel kad je zatezao luk prema sinu pod jabukovim drvetom.

„Ne zaboravi“, reče Deda i potapša Luja po nadlaktici, „da ću pogledati tvoju đaćku knjižicu kad dođeš kući za raspust. I uvek misli, mališa, na ime Sejnafeovih.“ On se odmače. Luj tad prvi put primeti kako su mu noge krive kao u konjanika. „Uzgred“, reče Deda, „ovo je za tebe.“ Luj smesta poznade miris, uze poznatu papirnatu kesu sa srebrnim kurzivnim slovima, bile su to čokoladice, praline, od pekara iza ugla Zavoda, kesa je bila zgužvana, znači, Tata ih je probao. Za svaki slučaj, on pogleda u kesu, neke od svetlomrkih ili tamnomrkih kockica bile su spleljene jedne za druge. On stavi kesu u ispruženu ruku Sestre Adam.

„Večeras će dobiti dve“, reče kaluđerica. „Nadam se da nisu punjene nekim žestokim pićem, gospodine Sejnafe.“

Tata štucnu. „Šta vam pada na pamet, Sestro“, i odmah postade smeran, gotovo pobožan. „Nikad ne pijem žestoka pića, Sestro. S vremena na vreme pokoje pivce zato što je vrućina ili što si s ljudima. Ali žestoko piće?“ Zagleda se Luju pravo u lice. „Kad bih znao da će se kasnije odati piću, odsekao bih mu sad obe ruke.“

„Jeste“, reče kaluđerica. „Majka Nastojnica je jednom, greškom, na nekom pogrebu pojela dve praline koje su sadržale *Elixir d'Anvers* i odmah joj je alkohol udarilo u glavu.“

Laže. To se njoj dogodilo, Sestri Adam. Posle pet-šest pralina. Luj je tražio tragove laži u nedodirljivom ovalu uokvirenom belom kapom.

„U redu“, reče Tata i kašljucnu.

„Nemoj još da ideš“, reče Luj. „Nemoj još.“

„Neću“, reče Tata i sačeka. „Ah, da“, reče zatim. „Mama je dobro. Što će reći: dobro i nije dobro. Možda si mislio da će doći, ali to još uvek nije moguće. Ono što sam hteo da ti kažem jeste da te Mama mnogo mnogo pozdravlja.“

„Ona *ne želi* da dođe“, reče Luj. I protiv njegove volje, to zazvuča upitno. (Četrdeset i jedan dan pre toga, kad je poslednji put bila u poseti, Mama je rekla: „Šta ja ovde, zapravo, tražim? Ostavim sve kod kuće i dođem a ti mi onda ništa ne kažeš. Kad te nešto upitam, odgovaraš „da“ ili „ne“ i sve vreme stojiš i gledaš me kao da sam kreten. Ako više voliš da ne dolazim, Luj, moraš mi to reći. Istina, ti nikad ništa ne kažeš otvoreno“).

„Naravno da želi da dođe“, reče Tata, „ali, kako da ti to objasnim?“ On bespomoćno okrenu svoje rumeno zadriglo lice prema Sestri Adam i onda ogorčeno reče kruškovom drvetu: „Kad ne može, onda znači ne može, i gotovo.“

„Luj je malčice nervozan“, reče kaluđerica. „To je zbog vremena. Odjednom tolika vrućina.“

„Da, sprema se oluja“, reče Tata.

I ona je nervozna. Zašto? Ništa se ne pitaj. Bolje se ne pitaj zašto ne smeš da se pitaš.

„Praline su od pekara iza ugla“, reče on.

„Upravo tako“, reče Tata.

„I istopile su se od vrućine.“

„Pa šta?“ reče kaluđerica. „Ukus je isti.“

U kancelariji Sestre Ekonomkinje visi ručno obojena fotografija Henrikusa Lamiroa, biskupa iz Briža za kog je Deda tvrdio da je daleki rod porodice Sejnafeovih, s Tetka Marhine strane. Biskup je iskosio glavu, laktovi su mu oslonjeni na srednjovekovni pisači sto na kome se nalaze bronzana mastionica, telefon i prazna pepeljara.

Kroz prozor s debelim zaobljenim prašnjavim rešetkama može se videti DKW. Deda je sedeo dijagonalno kraj kamina, prekrštenih nogu, klatio je zatupastom cipelom i pušio cigaru. Strogi izraz Sestre Ekonomkinje jedva se promeni kad je ugledala Luja.

„Luji!“ reče, a Luj će jednog dana ščepati onaj nož za hartiju od kongoanske slonovače tamo sa upijača boje mahovine i zamahnuće. Ona, Sestra Ekonomkinja, zanjakaće i zapištaće dok se bude upišavala.

On stade kraj prozora i reče:

„Zašto ti na autu stoji REX²?“

„Da“, reče Tata, ali to se jedva čulo jer Deda dreknu: „Šta? REX? Gde?“ i poskoči. Dim od cigare zapahnu Luja. Deda je mrmljao kraj njega: „Nije moguće!“ I tada pride prozoru. Zainteresovani redovni posetioци točionice *Beli konj* preko puta mogli su sad da vide tri generacije Sejnafeovih iza rešetaka.

„Pazi, stvarno“, reče Tata. „Na zadnjem oknu.“

Dedine reči su praskale, naglasak je bio gospodstven, dah između glasova bio je sumpor.

„Stafe, učinićeš mi veliko zadovoljstvo ako sad, ali smesta, skinješ tu nalepnicu.“

„Smesta“, reče Luj kroz zube.

„Stafe“, zaurla Deda.

„To mora da je uradio Holst“, reče Tata i uputi se vratima.

„Naravno“, reče Deda. „Drugо ne bih ni mogao da zamislim.“

„Je li to Holst?“ upita Luj. Na nečujnu Tatinu zapovest iza volana se s mukom izvuče div od čoveka. Dok je stajao na ulici, vide Luj, s iracionalnom radošću, da je taj čovek bio za glavu viši od Tate.

„Ološ je to“, reča Deda. „Sestro Ekonomkinjo, u današnje vreme...“

„Nadbiskup je toliko upozoravao preko radija na reksiste“, reče Sestra Ekonomkinja. „Ali čini se da kralj Leopold uopšte nije protiv njih. Mada on to, naravno ne obznanjuje.“ Ona se osmehnu. To Luj još nikada nije video. Odjednom je tu sedela žena dečjeg, seljačkog izraza. Čak i ruke koje su vrtele smaragdno zeleno pero bile su kao u devojčice.

„REX na našem autu“, reče Deda ogorčeno.

„U svakom slučaju, bolje nego nalepnica socijalista“, reče Sestra Ekonomkinja.

„Samo bi nam još to trebalo“, reče Deda. Naglo pride pisacem stolu i kucnu o njega pečatnim prstenom. „Stvar još nije gotova“, reče i nestade bez pozdrava. Sestra Ekonomkinja ustade.

---

² Valonska politička partija koju je 1936. godine osnovao Leon Degrel (Léon Degrelle) i koja je u II svetskom ratu stala na stranu Nemaca. (*Prim. prev.*)

„Taj tvoj Deda“, reče, „taj će jednog dana dobiti izliv krvi u mozak od tolikog jurcanja i skakanja.“

Napolju, na sunčanoj ulici, div Holst hteo je da perorezom ostruže nalepnicu, ali ga Tata odgurnu i stade pažljivo i preznojavajući se da noktima skida papir sa stakla. Deda pride autu, viknu nečujno i tresnu cigaru na kaldrmu.

Sestra Ekonomkinja izađe, pošto je prethodno gurnula kokosov otirač za noge između vrata i dovratka.

Mada to nije bilo dozvoljeno, apsolutno nije bilo dozvoljeno, Luj se nađe bez nadzora, bez pratnje nasred ulice, ispod platana u kome je vrvelo od komaraca. Tata strpa u džep onu okruglu, mrsku nalepnicu, očigledno neoštećenu. Deda sede u auto, napred, kraj vozača. Imao je tamnosivi šešir. Div Holst je glačao haubu.

„E pa hajde, mališa“, reče Tata veselo. Napolju je izgledao snažniji i širi nego na Dedinoj uzici u Zavodu. „Sledećeg puta sve će biti drukčije i bolje. Nemoj da se ždereš zbog Mame. Sve će biti dobro.“

„Ima li mama galopirajuću tuberkulozu?“ upita Luj.

„Zaboga, Luj“, reče Sestra Ekonomkinja.

Tata pogleda sina kao siročić koje je došlo da peva uveče na Tri kralja. Onda se napravi kao da ga je spopalo smejanje i stade da dobuje po trbuhu kao da želi da priguši neizdrživi napad smeha.

„Da čudne li pomisli!“ izusti. „Zar ne, Sestro? No, sine, bas si čudak. Za poslednjih pedeset godina nije bilo tuberkuloze kod Sejnafeovih. Zar ne, Sestro?“ Ona nije znala treba li da aminuje. Tata pročisti grlo i naže se napred. „Ono što se dogodilo nije, zapravo, ništa, samo je pala sa stepenica, Mama, to je sve, mora sad da leži.“

„Sa stepenica?“

Tata zburnjeno potraži podršku Sestre Ekonomkinje, koja je sad gledala niz ulicu kao da iščekuje nekog. Div Holst držao je vrata DKV-a otvorena.

„Mora neko vreme da ostane u krevetu, ne zadugo“, reče onda Sestra Ekonomkinja.

„Hajde, mališa“, reče Tata. „Kad sledeći put budeš video Mamu, imaće za tebe lep poklon.“

„To sigurno“, reče Sestra Ekonomkinja.

„A šta to?“

„To je iznenađenje“, reče Tata.

„Sve ćeš skakati od radosti“, reče Sestra Ekonomkinja. U autu se Deda nasloni postrance i zatrubi. Istog časa zalaja pas kod *Belog konja*.

„Hajde, mališa“, reče Tata.

„Hajde, Tata“, reče Luj, ali to ne zazvuča onako podrugljivo kako je želeo.

„Sledećeg puta biće...“ reče Tata i zaputi se prema DKW-u. Kad je seo pozadi, Deda mu se obrati sa žestinom. Pored Tate bilo je jedno prazno mesto. Luj je lako mogao da uđe u kola. Sve vreme do kuće držao bi ruku na Tatinom kolenu. Mahao je za autom koji je već bio zašao za ugao, a oblak prašine se raširi nad seoskom ulicom.

Igralište je bilo prazno, u izmaglici, iz podrumske kuhinje, dopirao je žagor najmanjih.

Fandezejpe mu priđe. Jeo je šargarepu.

„Uhu, Bledoliki“, reče.

„Uhu, Hotentote“, reče Luj. I mada to uopšte nije želeo, reče Fandezejpeu koji je brisao narandžaste mrvice s otvorenih usta:

„Majka mi je pala sa stepenica.“

„S tobom uvek nešto“, reče Fandezejpe.

2. Čuti i videti

Brekćući prolazi DKW kroz centar sela, kraj kuća od blistave žute opeke, s balkonima obojenim svetloljubičasto i bež, kraj prodavnica obuće, kovačnice, kraj groblja, gde je neka žena u crnini sisa palac.

Auto bruji po praznom asfaltnom putu kraj jame za ilovaču čije su strane visoke kao kuća, i šta to tamo Deda opet kevdće? Može se pročitati sa usana. Deda je besan, on koji je za vreme Lujevog krštenja u Bolnici svetog Marka istrгнуo pastoru kadionicu iz ruku i njome vitlao iznad prestrašenog detenceta sa zbrčkanom davno nestalom glavicom koja se još može videti na jednoj fotografiji u dnevnoj sobi na Audenardskom putu br. 10. Fotografija stoji iskosa pri dnu rama *Dobrog pastira*. Svaki put kad Luj odvažno recituje novogodišnju čestitku (poklonivši se na kraju sa olakšanjem i likujući izgovarajući: „Vaše kumče i unuča koje vas voli“), Deda ščepa Luja za zapešće, otvori mu stisnutu pesnicu i dok Luju okreće leđa, ugura u nju pet franaka, prljavu dobit. Deda koji je sebe jednom nazvao „profesor Sejnafe“. „Mislila sam da ste bili učitelj. Za koju ste oblast profesor?“ „Veštinu življenja, cenjena gospođo!“ taj Deda sad grdi svog sina koji zaprepašćen i presamićen sedi pozadi u zagušljivom usijanom autu. Posle jama za glinu dolaze ražžana polja, onda je predeo manje brežuljkast i pojavljuju se putokazi za Kirne, Lauve, Ferdehem.

A Deda stalno priča, ne spokojno već sve umornije. Čuje se. „Stafe“, kaže, „sasvim razumem što imaš svoje mišljenje, čoveka bez mišljenja možeš baciti na đubre, ali *enfin*, Stafe, *il a la manière*“.

„U Flandriji flamanski“, vrišti Tata. Može se videti kako se čovek za volanom kezi, ali to ona dvojica ne primećuju. Ipak, Deda primeti da se čoveku tresu ramena.

„Holste, gledaj preda se“, reče Deda.

Kraj njihov prolazi pogrebna povorka. Pijanu kaludericu pridržavaju dva oficira s pogrebnim vencima oko vrata. Limena muzika. Ljudi što se vuku u pogrebnoj povorci izgledaju kao da su isečeni

od kartona, obojeni, a neki nespretni dečak pokreće ih nevidljivim koncima. Dečak će ih naterati da poskakuju, cupkaju, igraju. *Dies irae*, bum-bum, *dies illa*, bum-bum!

„Stafe“, kaže Deda rezignirano, „ti si valjan momak, ali nisi *commerçant*, trgovac.“ To je najveća moguća uvreda i Tata se još više skupi u automobilskom sedištu.

„Stafe, ja kao da govorim zidu.“

Stigavši do groblja sa šmrktavim ženama, crna povorka se razbija između krstova pa se ponovo sjedinjuje pred sveže iskopanim grobom gde žena u crnini ispod crnog vela ispušta krik od koga prisutni pocrvene i stanu da se podgurkuju.

„Stafe, stvarno si se ružno poneo s tom tvojom nalepnicom za REX. Jesam li te tako odgajao?“

„Nisi me *ti* odgajao već Baka.“ Tata nikako nije smeo to da izusti. Niti je nju, svoju majku, smeo da naziva Bakom. I Tata nikada ne bi smeo da prekida svog oca u reči.

„Jesam li zato specijalno za tebe, svog naslednika, ustanovio posao kome nema ravna u Zapadnoj Flandriji?“

„Oče, u celoj Zapadnoj Flandriji i nema drugog trgovca školskom opremom na veliko.“

„Upravo o tome i govorim. Niko nam nije ravan.“

Na groblje se spuštaju jata vrana, lepršaju krilima, čeprkaju po prevrnutoj zemlji. Neki čovek u crnom goni ih kišobranom.

„Stafe, zašto si me napravio smešnim u očima svih zapadnoflamskih manastirskih zajednica? Jer budi siguran da Sestra Ekonomkinja sad visi na telefonu. Čak će i Marikolske sestre u Dejnzeu čuti kako smešno...“

„REX nije smešan.“

„REX će pobediti“, kaže čovek koji ogromnim natečenim crvenim ručerdama okreće upravljač kao da je perce.

„Holste, gledaj preda se.“

„Belgija će biti reksistička ili je neće biti.“

„Holste, je li dosta?“

Deda izvadi bočicu koja miriše na njanu, odvrne zapušač i gurne je pod nos. Oči mu zasuze. Vajka se: „Šta sam to zgrešio? Ti, tamo na Nebu, reci mi to. Uvek sam želeo najbolje svojoj porodici i svojim unucima, a naročito Luju.“

Čuje li Tata ovo poslednje dobro? Ničim to ne pokazuje. Holst

zviždi *Na lepom plavom Dunavu*, nogom udara u ritmu valcera, gubi pedalu. Može li *DKW* da se od toga trza i trese? Pitaće Flihea.

„Stafe.“

„Da, Oče.“

„To što sam daleko doterao u životu, što sam svuda poznat kao čovek na svom mestu, ne samo u Ulici Filipa Alzaškog već i nadalje izvan Valea, čak i u najmanjim selima u kojima postoji škola ili manastir, mogu da zahvalim svom nosu. Znao sam da namirišem gde se pravi posao i onda sam ga pravio. I zbog toga sam cenjen i kao *commerçant* i kao čovek. Zapravo, više kao čovek, jer, u izvesnom smislu, ja sam nešto kao sveštenik, jer nisam li od biskupa dobio specijalnu dozvolu da udomljam svoju robu u privatnim školama? Je li tako ili nije? I sad je moja budućnost i tvoja i Lujeva dovedena u opasnost zato što se ti, Stafe, glupiraš s političkom propagandom. I to još REX-om. Dečko, nadam se samo da te je Leon Degrel³ veoma dobro platio, koliko, pet hiljada franaka? Više? Tri-deset srebrnjaka od po hiljadu da bi me ponizio *en plein public*?

„Tamo nije bilo gotovo nikog ko bi to primetio.“

„*Tiens, tiens*. Tako kažeš za sopstveno dete: gotovo niko? Dobro. Pomenuću to Lujevoj majci. Zgranuće se kad bude doznala da je oštenila gotovo nikog.“

„Oštenila?“

„Rodila, je li sad jasnije? Stafe, odgovori. Ne izigravaj budalu.“

Pošto više nije u Zavodu, Deda govori narodskim flamanskim. Deda ima učiteljsku diplomu; godinama se upinjao da u svim prilikama govori visokoparni flamanski, čak i s Bakom koja se zbog toga ljutila i koja je već davno zaboravila da je njegov uglađeni jezik bio jedan od razloga zašto se udala za njega. Onda, jednog dana, „jednog od odlučujućih trenutaka u mom životu“, Deda je s prijateljima bio u poseti Hermanu Teirlinku, princu flamanske književnosti, u njegovoj vili u Ostdajnkerku. Tu je stekao svoje prigušeno *r* i otegnuto i povišeno *â*, koje je i Luj usvojio i zbog čega su mu se podsmevale Sestre i učenici u Zavodu svetog Josifa. Ali posle tog podneva u Ostdajnkerku, gde se razgovaralo o kulturi i nauci, počeo je Deda, na zaprepašćenje mnogih, da u kućnom

³ Leon Degrel (Léon Degrelle) osnivač belgijske fašističke partije REX. (*Prim. prev.*)

krugu i svojoj omiljenoj kafani *Hruninge*⁴ govori izraze iz Valea u lokalnom dijalektu. Ne tako često, jer nije želeo da ga smatraju žovijalnim, veseljakom, već iznenada, za vreme kartanja, ili kad bi okolnosti iziskivale nešto lukavo i vešto. Kako je do toga došlo? Pre godinu dana ispričao je to za vreme božićnjeg ručka. „Herman Teirlink je otišao da donese jabukovaču iz podruma i kad je nalio čaše, u salon uđe njegova žena, i znate li šta je tad uradio taj veliki čovek, taj prefinjeni, da ne kažem dekadentni duh? Prišao joj je, glasno je poljubio u obraz i rekao. ‘Ajde, curo, gučni koju s nama! To su ti momci iz privatnih škola. Ali me prvo cmokni!’ Bili smo zaprepašćeni. Kasnije smo o tome diskutovali i složili se da nam je on, čovek koga u našoj sredini napadaju tako oštro, upravo dao jasan dokaz o svojoj najponiznijoj vezi s narodom, o svom poštovanju našeg narodnog jezika u izvornom obliku.“

Gde je udovica koja je izgubila muža i dete sopstvenom krivicom? Limena muzika prati pevanje tihom svirkom. „*Quantus tremor est futurus, quanto-o ju-udex est venturus, cuncta-a stricte discussurus*“. Grob zjapi, zemlja bazdi. U sanduku je još toplo dete, dok je njegov otac u sanduku ispod njega već odavno ledeni beton. Među detinjim usnama je prilepljen zlatnik, *Louis d’Or*.

Deda bez reči naređuje Holstu da kola zaustavi kraj groba. U svojim blistavim zatupastim cipelama Deda prilazi rubu rake. Tata se prikrada za njim i kad stigne u domašaj očevih ramena, ispruži napred ruke u rukavicama, prsti se šire i on ščepa oca za bokove. Deda se zatetura.

Nije Tata gurnuo moćnika školske opreme u raku već ga je samo zagolicao. Deda zavrte bokovima i ramenima. Dvojica Sejnafeovih se zakikotaše kao braća. Hoće li se sad bacati jedan na drugog rastresitom zemljom?

Holst ostaje kraj auta i briše haubu jelenskom kožom. Ma koliko se pravio da ne primećuje Luja, šalje signale: „Gledaj, suviše sam velik i suviše jak da bih ikom, pa i tebi, naneo bol. Znaš li ko sam ja? Tebi sam poslat, Luj, da te štitim.“

Deda pripaljuje keramičku lulu koju mu je iz Bavarske donela kći ljubimica, Tetka Mona.

---

⁴ Patriotski naziv, prema Hruningenskom polju gde je 1302. godine vođena čuvena Bitka zlatnih mamuza u kojoj su Flamanci pobedili francuskog kralja Filipa Lepog. (*Prim. prev.*)

„Holste!“

„Da, Professore!“

„Zašto si stavio na naš auto onu nalepnicu REX-a?“

(Naš auto, jer Deda ga je platio).

Čovek ne odgovori. Smatra da pitanje nije vredno odgovora. Poslat je s drugim nalogom.

„Mora da je to bilo neko dete, neki od onih mangupa iz ekster-nata“, kaže Tata.

„Neko dete od metar i po“, kaže Deda zamislivši se, „inače ne bi dohvatilo zadnje staklo.“

„Ili neki kriminalac“, kaže Tata.

Deda prezrivo diže nos, kao francuski kralj u godini pre Bitke zlatnih mamuza, kad je ugledao delegaciju flamanskih plemića, zaogrnutih raskošnim ogrtačima, slobodna držanja i, razume se, plemenita izgleda.

„Kriminalci“, kaže Deda i misli na skupinu kraj otvorenog groba jer ne kukaju, ne cepaju odeću od tuge niti uzdišu, samo stoje, mirni i pognuti poput belih mermernih *pietà* rasutih po groblju. „Dosta“, kaže Deda, i dva moljca mu izlete iz usta. „Dosta“, kaže Deda i saginje se i kaže: „Dosta“, još mlakom detetu u kovčegu koji se već natopio vodom iz tla. I auto ide Audenardskim putem i krklja i učiti pred vratima gde Mama stoji na pragu i drhti, ne, to nije moguće, jer Mama leži u krevetu pod jorganom u svojoj beloj štali od sobe, mora da leži zbog ugruvanih ili naprslih nogu ili rebara.

Luj zadrža dah. Iza žbunja naiđoše dve Sestre, Sestra Kris se mogla poznati po koraku. U daljini su odjekivali povici Hotentota koji su se vraćali s fudbala. Luj skliznu, na mokrim kolenima, dalje, dublje u žbunje, onda sede na sopstvene pete, s licem u gor-kom lišću.

To što je Mama povređena njegova je greška i nikog drugog. To se nikada ne bi desilo da je bio kod kuće, jer bi je onda pridržao u onom odsudnom trenutku kad je u snu prolazila hodnikom kraj spavaće sobe i pala i slomila oba lakta.

Nikada se to ne bi dogodilo da je on ovde u Zavodu mislio na nju. (Ne letimice, već s tačno upravljenom, hladnom, žestokom mišlju koja bi doprla do nje u trenutku kad je njena prilika što je vapila za zaštitom nesigurno išla hodnikom tražeći stepenice belim klecavim uzdrhtalim nogama). Da ju je njegova prilika, njegova

molitva pokrila dok je još spavala. Da je primila njegovu misao, da ju je udahnula, probudila bi se i prošaputala bi: „Jeste, dragi Luj, jeste, kaži Mami“, i pomilovala bi ga po vratu. Nikada se to ne bi desilo da on ne postoji. Da se nije rodio, ona nikada ne bi dobijala te nesvestice kraj stepeništa. Jer kad se rodio, nešto joj je udarilo u krv, sama je to rekla Tетка Nori. Da se nije rodio, onda ni ona ne bi u svojoj, od njegovog rođenja oslabljenoj, načetoj duši, pronašla taj odlučujući trenutak da njega, svoje opasno čedo i problematično dete, s torbom i prtljagom pošalje u Zavod.

I biti rođen boli. Luj to nije mogao zamisliti, premda je u to odmah poverovao. On to, uostalom, nije hteo da zamisli jer se radilo o čaršavima punim govana i stenjanja, zbog čega se susedi okupljaju, i sa naprezanjem i prinudom i „forsiranjem“.

„Ne smeš nikad, nikad, da se forsiraš, Konstansa“, kaže Tетка Nora.“

„Ali kad taj profesor stane da viče: ‘Napni se, napni se’, šta se tu može?“ (Kaže Mama kikoćući se).

„Ja bih rekla: ‘Gospodine profesore, napnite se vi, mene ostavite na miru, napnite sopstvenu guzicu.“

Mama se tada nasmejala. Bilo je to u četiri sata. Sedela je i jela hleb s pekmezom od dunja s Tетка Norom koja je smatrala da je u kafi suviše cigare. Čuo je Mamu kako se smeje u prednjoj sobi i nastavio da se igra isečenim figuricama vitezova i gospi na kuhinjskom stolu.

„Ne sećam se više ničega“, reče Mama, „znam samo da je surovo bolelo, toga se sećam, da mi je bilo došlo da iskočim kroz prozor, da sam počela da se cepam, ali s druge strane, mora da u ženi postoji neki mehanizam koji sve obriše čim se sve preturi preko glave.“

„Ali kažu da i biti rođen boli, i da to bebe posle zaborave, kad sve preture preko glave. Naš Gospod je to tako sredio.“

„Ipak je bolje što se zaboravi.“

„Jeste, inače niko više ne bi želeo decu.“

„Kad bi samo bila u pitanju želja.“

„Uostalom, kod mene je sve lepo zaraslo.“

To je bilo za vreme poslednjeg raspusta, već tako davno. Blagi, laki glasovi, prožeti suncem. Žene zarašćuju. Ili ih uživaju.

„Ima pomalo šuljeva“, reče Mama.

„Ah, i to će se povući.“

„S tremazinom ili premazinom. Neka plava tuba.“

„Ja upotrebljavam mast Belog krsta.“

„Sve te masti su iz iste fabrike. Samo daju drugo ime i drugačiju tubu. Zbog prodaje.“

„Naša mati je za takve stvari uvek odlazila Žilu Ferdonku.“

„Nekom nadržilekaru?“

„Tako nešto. Trave i koprive iz šume. Od toga je pravio neku vrstu kaše. Dva franka. Bila je dobra za sve, govorio je, kako za životinje tako i za ljude. Bila je dobra za stomak, kod grčeva, kod glavobolje, zatvora. Možeš je jesti koliko hoćeš, govorio je, to je sušti život, ta kašica.“

„Mala gospođa Fandenbise je takođe išla nekom nadržilekaru, i kako se provela...“

„Jeste, Konstansa, ali to je bio neki prevarant. A uz to, kod nje se više ništa i nije moglo uraditi.“

„Izgleda da je bio dečačić.“

„Koji mu je bio mesec?“

„Šesti.“

„I zamisli samo da ga je takvog nosila i da je dete trulilo u njoj.“

„Da, i samo sam se pitala kako je uspela da ga tako dugo nosi. Bila je pomalo lakomislena, ta mala gospođa Fandenbise, uvek s kosom u očima, valjda se ipak primeti kad nešto ne ide kako treba. Pogotovu što je imala šećernu bolest.“

„I nešto sa štitnom žlezdom.“

„Jeste.“

„A s druge strane, Konstansa, ne možeš to uvek ni da osetiš. Kad sam nosila Alfonsa, ništa nisam osećala, ama baš ništa. Otišla sam u klozet, sela na dasku i rekla: ‘Gle, šta ćemo sad?’ i on se iskobeljao.“

„Htela si da ga nazoveš Alfons.“

„Da, to je bila ideja nižeg pastora. Krsti ga po meni, rekao je. Alfons.“

„Ta mala gospođa Fandenbise“, reče Mama i priguši glas.

Luj ju je jedva čuo. „Kažem samo ono što mi je sama rekla, izgleda da nije bilo od njenog čoveka.“

„Zaboga, Konstansa!“

„Neću da razglašavam čije je, kažem samo da ga je napravio neki notorni pijanac. Neko ko pije perno, ako baš hoćeš da znaš. Više neću reći.“

„Neko ko pije perno“, reče Tetka Nora. „Da, da. Mogu misliti ko bi to mogao da bude.“

Začu se struganje stolica po pločicama i pomeranje kotlića s vodom.

„Ne smeš da trpaš toliko cigure, Konstansa. Suviše je gorka.“

„To je ona cigura iz *Sarme*. Čujem da za nju ljudi čekaju u redu. A cena kafe stalno skače.“

„Znam neke ovde iz ulice koji su kupili sigurno stotinu paketića kafe. I džakove soli. Za svaki slučaj, ako dođe do nečega.“

„Da, posle tog užasa s Čehoslovačkom.“

„U svakom slučaju, neće biti bolje, to je sigurno.“

„Bolje da ne pričamo o takvim stvarima.“

Ali nisu prestale. Nastavile su o štitnoj žlezdi Tetka Norine kćeri Nikol. Luj izađe iz kuhinje i Tetka Nora reče:

„Čoveče, ala si ti porastao!“

Šta bi ta drugo i mogla da kaže? Svi oni, Tatini Sejnafeovi i Mamini Bosajtovi, svi ti stranci visoki preko metar i pedeset, brinu se o raščenu žita, kućica pa i Lujevom. Ali i ti, Luj, preteruješ. Priznaj da je prijatno čuti Tetka Noru kad ti kaže da si „čovek“, mada znaš da se to „čovek“ ne odnosi samo na tebe već i na čitavo čovečanstvo, uključujući Sestre, Apostole, Hotentote (čak i *Mizere* koji nisu ljudi već brabonjci paganskih bogova koji se svakog trenu mogu pretvoriti u ljude).

„Čoveče“, reče Luj i ustade zato što su se u žbunove, koji su upijali njegov znoj i širili ga, stuštili znojni komarci. Razmišljao je da ode do kapele i da se pomoli. Bila je to grešna zamisao. Nije to bio neki iznenađni napad bogobojažljivosti, kakve je često dobijao sveti Jan Berhmans, taj srećković, već lukavstvo kojim bi objasnio svoje odsustvovanje iz trpezarije. A da li se računa i molitva nastala iz niskih pobuda? Isus, u svojoj samilosti – Nana uvek pominje samilost. Je li to zato što je bila škrtica pa je prihvatala svaku molitvu? Uostalom, nije Hrist došao zbog pravednih već zbog grešnika. Uz to, u svom neizmernom mudrom mnogookom nadgledanju svih duša, davno je već uočio Lujeve podle namere i ponovo ih je u svojoj blagosti pretvorio u pravu molitvu.

U kapelu ili ne?

Pre nego što je doneo odluku, nešto mu sinu kroz glavu tako jasno da je ponovo čučnuo u žbunje, među komarce. Holst je bio anđeo. U obliku jednog od Maminih prijatelja. U svakom slučaju, nekog iz Maminog kraja. Jer kada je Luj čuo Holstov glas, kad se čitanje malopredašnjeg uličnog prizora s usana ispunilo tonovima, zvucima, rečima, jasno je razaznao dijalekt iz Bastehema, Maminog i Naninog zavičaja i mnogobrojnih članova familije Bosajtovih.

To znači da je anđeo Holst bio Mamin tajni glasnik. Da su muškarci, Sejnafeovi, prisilili Holsta da ostane u autu ili kraj puta kako bi ga sprečili da mu prenese Maminu poruku. Holst nije imao nikakve šanse da dođe u Lujevu blizinu i brzo i šapatom procedi: „Majka ti je pala, ali je živa“, ili „Majka ti je slomila oba kolena, ali misli na tebe“, ili „Tvoja mati krvvari, ali te ne zaboravlja.“

Naravno! Kako se toga ranije nije setio! Holst je, baš kao i Mama, zatvorenik onih tamničara Sejnafeovih, Dede i Tate. U svim vremenima muškarci i Sestre držali su na uzdi kako žene tako i šofere i decu. Ali ako je Holst anđeo u ljudskom obličju, nije li on onda moćniji?

Neopaženo – osim za Sestre iza prozora na drugom spratu Kule – on se podiže, obrisa tamnozelenu boju sa kolena. Gackao je kraj bolnice gde je neki Hotentot blejao za svojom hotentotskom majkom koja je bila desetak sela dalje.

No, možda mu je Holst ipak dao znak, a on ga, kao uvek, nije primetio. Možda će mu se taj znak tek večeras kasno ili sutra obznaniti u svojoj jasnoći? Kakav bi mogao biti taj znak anđela?

Dok je pokušavao da prizove ogromnu Holstovu priliku, postrance i iza leđa Sejnafeovih, pod kožu mu se prikradala i uvlačila neka toplina koja je bila i miris i ton i jarkocrvena pomrčina.

Luj oseti oko svojih rebara neke ruke, kao da su Holstove. Bile su to Holstove debele ruke, bez mišića, kao da su naduvane pumponom za bicikle. Klizile su mu po grudima, ščepale ga za grlo. To ga je Holst bio podigao, onda, davno, kad je bio najmanji među malima, i uručio ga kao neku mrežastu vrećicu s paradajzom drugom, podjednako velikom divu kraj sebe. Holst je već godinama bio Mamin pomoćnik. Mama je sve vreme držala anđela u progonstvu i skrivenog u svom zavičaju koji se zvao Dejnze, usred rasejanih saplemenika Bosajta, sve do trenutka kad joj bude ustrebao.

Drugi div, veći od Holsta, preuze tada Luja rukama koje su strčale iz skerletnih rukava obrubljenih zlatnim brokatom. Njegov pečatni prsten grebao je Luja po koži potiljka. Ogromno lice s nosom kao krompir, izbrazdano crvenim žilicama, brljotina usred oblaka vlaknaste vate, šećerne pene i snega, pod iskričavom biskupskom kapom. Usne se otvoriše, pokazaaše se obloženi jezik i žučkasti zubi, iz diva je bazdilo na sirće i duvan, i on reče iz daljine: „Kako se zoveš, mali čoveče?“ Mama, nevidljiva, reče iz daljine: „Moj Luj, on je dobar“, a Luj zavrišta i stade da se koprca i bacaka nogama prema licu koje je ostajalo nedohvatljivo. „To je Sveti Nikola, Luj, pogledaj ga.“ Luj se bio čvrsto zakačio za šuštavi kaput, zatim je spušten na neko koleno. Sigurno se i Holst, špijun i Mamin pomagač, kasnije pojavio u Zavodu. Svi su ga videli i pozdravili osim Luja. Holst, brat blizanac čoveka skrivenog iza belih penastih pramenova koji se već godinama izdavao za sveca, za biskupa, zaštitnika mornara, carinika i dece i koji se pravio da je spasao troje dece koja su bila iseckana na komade i strpana u bure s rasolom. Ti iseckanu decu je oživeo.

Tako se, sigurno, anđeo Holst pre mnogo godina muvao po spa-vaonici u onim besanim, strašno mračnim noćima punim cmizdra-vih mališana, kričavih Hotentota, Sestara što laju.

Možda ga je Holst i uneo u Zavod na Maminu zapovest. Ne, Mama je lično unela Luja. Mama trči u lepršavom čipkastom penjoraru, za njom jure nepoznati. Ona trzavo ljujuška Luja u naručju dok juri praznom ulicom Harbejkea. Stiže do širom otvorenih vratnica Zavoda i baca tamo zavežljaj u kojem se nalazi Luj, skroz moka, čvrsto povijen, nervozno napravi znak krsta na mojoj kovrdžavoj kosi. Iščekava kikoćući se i ostavlja me da ležim na pločicama. Muve navaljuju na moja mokra usta. Očni moljci, uvek u paru, smeštaju mi se na očne kapke. U snu čujem kako im topla krila podrhtavaju.

3. *Krava Mara*

Iza niskog zida s većitim zimzelenim rastinjem grabuljao je Bakelant. Zvao se, zapravo, Bakelmans, ali su ga Apostoli zvali Bakelant prema lopovskom starešini kome je odrubljena glava na trgu u Brižu zato što je od bogatih krao zlato i delio ga siromašnima. Tata misli kako će pre biti da su Bakelanta i njegova dvadeset i dva druga giljotinirali, uz kukavičko klicanje *franskiljona*, flamanskih građana i plemića koji su govorili francuski, zato što je Bakelant bio flamingant, flamanski patriota.

Ovaj Bakelant, baštovan, bio je sve samo ne odmetnik. Drh-
tao je pred Sestrama od strahopoštovanja, patuljak jedan. Žalio se na astmu koju je zaradio od gasa u rovovima 1914-1918. Ali to je slagao.

Bakelantova povijena glava strčala je tačno iznad zida kao da klizi odsečena iznad crepova. Tamo gde je zid bio urušen, Bakelant se mogao videti ceo, kako grabulja. Prema predanju, tamo se zid otvorio pred preklinjućim pogledom jedne od Sestara koju su gonili Napoleonovi vojnici, kao Crveno more pred Mojsijem. (Ali to nije bilo istina. Svi izmišljaju. Mi smo privedenja. Nikada nismo ono što drugi misle da jesmo. Živim, a ne živim, Isus živi u meni).

Bernadeta Subirus, koja je stajala preko puta Luja i Dondejnea u betonskoj haljini tamnoplave boje kukolja, okrugla i ružičasta lica i karmin-crvenih usana, sigurno je bila sasvim drukčija od ove koju je sad gledao Luj.

Bernadeta reče drugim Sestrama: „Nastaviću svoj posao.“

„Kakav posao, Bernadeta?“

„Da budem bolesna.“

To je Sestra Anđela pričala tri-četiri puta godišnje. Bernadeta je pre šest godina bila kanonizovana, ne zato što je videla Svetu Devicu, niti što su se dešavala čuda u njenoj blizini, već zato što je sebe žrtvovala. Mada ju je svet strahovito izmučio svojim neshvatanjem, nepoverenjem i optužbama, ipak nije bila priznata mučenica.

„Majka mi je pala sa stepenica“, reče Luj. „Na vrat. Sva je izobličena.“

„Hajde, hajde“, reče Dondejne kao da se obraća mački i iskezi se. Luj se upita zašto. Ali bilo je ispod Lujevog dostojanstva kao osnivača i vode Apostola da se upušta u raspravu. On doviknu baštovanu koji je grabuljao: „Bakelante, imaš li nešto za nas?“

Čovek se uspravi. „Naravno, naravno, za obojicu!“

„A šta to imaš?“ upita Luj veselo.

„Batinu, momci, po batinu za svakog!“

Dva Apostola prasnuše u smeh, gurkajući se. Kad god si hteo, mogao si iz Bakelanta izmamiti bučne pretnje, uvek iste i svaki put bi zazvučalo kao prvi put, ljutito, snažno. Posle toliko godina provedenih zajedno, njegova žena Trejs, koščata kao i on, još krivljih nogu, naučila je to od njega pa bi često i ona vrištala. Dve ćurke.

Bakelant uopšte nije služio vojsku, bio je za to suviše mršav i žgoljav. Premda su se 1914-1918, pored dece, koristili i kepecima da se provlače ispod bodljikave žice koja je delila nemačke rovove od belgijskih. Ako je Bakelant ikada bio vojnik, mora da je to bilo u nekom ranijem životu, kao jedan od onih podrugljivih najamnika koji su se na brdu Golgoti kockali u Hristovu odeću.

Jednom je Sestra Adam odvratila nos od Den Dofena i rekla mu da zaudara kao Bakelant, koji se nikada nije prao.

„Naravno da se Bakelant nikada ne pere“, reče Luj. „A zašto bi? Čim počne da radi, odmah se uprlja.“

„Moja mati se ponekad pere dvaput dnevno“, reče Dondejne. (Hajde, hajde. *Moja* mati je pala sa stepenica. *Njegova* mati se pere).

„Gde?“

„U kuhinji. Na pumpi.“

„Ne, gde se pere? Po licu?“

„Da. I po rukama.“

„A noge?“

„To još nisam video“, reče Dondejne. „Žene se peru više nego muškarci. Jer im je to potrebnije. One se brže usmrde.“

Odakle Dondejneu takva ideja? Stric mu je bio apotekar.

Bakelant stoji na urušenom otvoru u zidu. Zabacio je kapu, iznad obrva mu stoji kao krv crvena pruga s prsta debela. Grabulje mu okačene o rame kao puška. Po rečima Sestre Anđele, rat može da izbije svakog časa širom planete.

„Vas dvojica ste snažni momci“, reče Bakelant. „Naš Leon je otišao u grad, a ja sam ostao sam s Trejs, mogli biste da mi pomognete oko Mare koja samo što se nije otelila. Sve što treba da radite jeste da vučete. Da pomažete da se vuče. Da je to moja krava, da kažem, sam bih vukao, ali to je ipak manastirska krava...“

„Poljubi me u uho“, reče Luj.

„Mene isto“, reče smesta Dondejne.

„Kukavice.“ Bakelant skide grabulje s ramena i nasloni se na njih. Mirisao je na repu.

„Zabranjeno nam je da idemo u staju“, reče Luj. „Kad bi nas uhvatila neka od Sestara...“

„Kukavice.“

„A koliko u njoj ima tih telića?“ upita Dondejne.

„Bože, bože“, uzviknu Bakelant. „Što si ti duhovit. Misliš da je krava fabrika? Moram to posle da ispričam Trejsi. Bože, bože.“

„Sestra Imelda vam može pomoći“, reče Luj.

„Ah, ta! Ta mi samo ide pod noge. Dozlaboga nespretna.“

„Studirala je poljoprivredu“, reče Luj.

„Upravo zato“, reče Bakelant i stade da se češe sve u šesnaest po preponama.

„Seronje“, reče zatim. „I takvi treba da nam brane otadžbinu. Da smo na takve kao vi morali da računamo 1914-1918...“

Strpa u ugaio usta sprčkan mrk vlažan pikavac. U Kairu i na Asuanu odrpanci tigrovskih očiju čekaju da stranac baci opušak na zemlju da bi se munjevito stušili na plen. Ali ako ih policija uhvati, to ih može koštati kazne od 25 turskih funti. Kod kuće, u Valeu, povukao je Luj jednom pet puta dim iz Dedine cigare dok je Deda bio u WC-u i sve je isповраćao. Mama mu je, uz grdnju, oprala lice. Tata nikad ne puši. Ko ne puši na lulu nije čovek.

„Ako se Mari nešto dogodi, vi ste krivi“, reče Bakelant.

„Šta može da joj se dogodi?“ Luj se sav ohladi. Sveti Franja nikada ne bi dozvolio da neka životinja ugine.

„Možda bismo mogli da kidnemo večeras, posle večere, Dondejne i ja. Ali znate i sami, propisi.“

Bakelant zabaci kapu tačno na mesto sa krvavocrvenom prugom. Luj je čeznuo za pralinama koje su sad ležale u trpezariji, u ormanu koji je dopirao do plafona i gde se sve uvek uplesnavi ili ubajati, u svakom slučaju ne bude više ni za šta.

„Propisi! Da smo se 1914-1918. držali propisa, cela bi četa odavno bila pod zemljom, s travom na trbusima. Kada je potrebno, ni životinje ni ljudi ne podležu propisima. Vi, momci, nemate poštovanja za životinje. I žao mi je što moram da kažem, ali gori ste od nemačkog krunskog princa koji je za vreme rata do poslednjeg trena hranio svog konja najboljom zobi, dok su njegovi ljudi jeli šećernu repu i suvi hleb pomešan sa seckanom slamom. I to nije sve. Dok su njegovi vojnici gubili ruke i noge i od toga umirali zato što nije bilo automobila ni benzina za automobile, princ je mobilisao vozače da širom Evrope traže majmunicu koja bi se udala za njegovog majmuna kog je krunski princ dobio na poklon od turskog Enver-paše. I ti majmuni su se venčali usred rata, s orkestrom i uz prisustvo sve samih vladara i ambasadora.“

Krava Mara je uginula u pola deset te večeri. Njeno mukanje i Bakelantovo i Trejsino vrištanje prodirali su čak do spavaonice i zaglušili su cviljenje najmlađih i hrkanje Sestre Kris. Pred jutro, stušiti se na Luja debela naduvena bela krava. Trčao je sve do bodljikave žice koja nije htela da ga propusti, da se otvori. Pognute glave i zakrvavljenih očiju ovenčanih belim trepavicama krava je bestežinski skočila uvis i spustila se na Lujev trbuh papcima od mramora i gvožđa. Tri cela dana nosio je Luj oko zapešća crni vuneni končić u znak žalosti, cele nedelje molio se Svetom Franji za oproštaj.

4. Sestra Sveti Herolf

Pravilnik razgranat u more svakojakih sitnih propisa od kojih te hvata vrtoglavica nije još nikad nijednom učeniku bio u celosti jasan zato što nijedan učenik još nikada nije mogao da pogleda te propise onakve kakvi su zapisani u glomaznoj knjižurini povezanoj u teleću kožu, s bakarnim uglovima, koju su Sestre skrivale u Kuli i konsultovale kod svakog i najsitnijeg spornog pitanja. Sestre se nikada nisu raspravljale jer su se iz sveta povukle, između ostalog, zato da se, živeći u miru s drugima, predaju svom svećanom zavetu.

U tom Pravilniku, koji je subotom uveče dopunjavala Sestra Ekonomkinja, ili, ako je ona bila bolesna, Sestra Sapristi, moglo se pročitati u koliko sati moraju ustati Sestre a u koliko zatvore-nici, učenici; koliko se vremena sme potrošiti između ustajanja, umivanja i prvog zalogaja hleba; u koje dane je čokoladno mleko a u koje kaša od jogurta ili krvavica; koje meso se sme jesti kad se nađeš potpuno izgladneo i u smrtnoj opasnosti u nekoj oazi, u petak; dokle preko kolena idu kratke pantalone, dokle dopiru zimi; da li se, i koliko glasno, sme smežati za vreme odmora dve nede-lje posle smrti člana porodice; kog dana i u koji čas se mora nositi celuloidni okovratnik i koliko tamna sme da bude plava kravata, *lavallière*, jer ako je gotovo crna, nosiš nepotrebno crninu i ljutiš Božje Oko; kad se prvi put u godini nosi slamni šešir, a to nije uvek automatski za Uskrs; kakve se sankcije preduzimaju prema uče-niku koji više nije mali a mokri u krevet ili smeš li da zameniš tri zemljana klikera za jedan staklenac koji se preliva, ili da više od tri komada žvake istovremeno strpaš u usta; u koliko sati tačno počij-ne večernje i zašto, i tako dalje i tako dalje.

Već prema svom predmetu, propisi su imali slova različitih boja. Na primer, veronauka je, naravno, bila crvena zbog krvi Svetog Srca. U tom delu nalaze se utvrđeni članovi koji se odnose na veru i liturgiju, šta se i gde se, kao i zašto i kako se peva ili moli; kako molitvom potčiniti upornog neprijatelja ili kako se od njega odbraniti pesmom, bilo da ga prvo navedeš da ti poveruje kako si

mu prijatelj, a onda iskoristiš njegovu lakovernost pa ga uništiš, prvo kratkom brzom molitvom, a zatim litanijom, kasnije askezom, i na kraju mučeništvom. Možeš, poput Sestre koja se koleba ili je zaboravna, pogledati ko su pravi Spasiteljevi prijatelji – u spiskove svetaca i blaženih – a ko su jeretici, preobraćenici ili apostati, ko se odnosio ravnodušno prema zakonima Boga i Belgije, ko je, na primer, širio klevete o Njegovom veličanstvu Kralju Leopoldu, kao što to čine socijalisti i liberali; ko je javno ili u potaji izjavljivao da se nikada neće boriti za Hrista Kralja; ko se, na primer, sprdao (kao onaj glupan od Bejtebira prošle nedelje) sa španskim katoličkim omladincima u kratkim pantalonama koji su se, naoružani jedino lovačkim puškama, suprotstavili međunarodnim komunistima koji su u Španiji napali vladavinu Hristovih paladina, ko, kao neka kukavica, diže ruke uvis pred zlom, ko ne ratuje protiv svakodnevnih provokacija zla – i na tu temu kaže se u jednom propisu da je u izuzetnim slučajevima bolje odazvati se zlu i prepustiti mu se da bi se posle moglo žešće kajati nego se praviti kao da zlo ne postoji, da u borbi protiv zla mogu poslužiti čak i najmanji među nama, jer mališani izgledaju na prvi pogled nevino te, prema tome, mogu spretnije da se prebace na stranu zla, kao ispod bodljikave žice u rovovima 1918-1919. godine.

U toj knjizi zapisano je i o đavolima, s opisom njihove pojave, inače ne možeš da ih razlikuješ, te pale anđele koji od svoje pobune ne mogu više da izađu Bogu na oči, ili pre: ne mogu više svojim očima da vide Boga; one koji su stvoreni drugog dana postojanja, svetli ili beli kao anđeli, koji su proigrali svoju šansu. Đavoli su poredani alfabetskim redom, s priloženim geografskim i vazdušnim kartama gde ih možeš naći ako imaš malo sreće – ili pre na svoju nesreću – jer većina njih boravi u magli. Ima ih na suncu i u utrobi Zemljine lopte, ali su svi numerisani i svrstani, šest hiljada šest stotina šezdeset šest legionara sa svojim prinčevima, markizima, prelatima i grofovima koji zapovedaju vojskom zla od četrdeset pet miliona vojnika. Jer ima đavola vatre, koji borave veoma daleko, đavola vazduha koji se roje oko nas kao muve i izazivaju ne vreme, zemaljskih đavola koji se mešaju s nama i zavode nas, vodenih đavola, podzemnih koji raspaljuju vatru u vulkanima Etni i Stromboliju i dosaduju rudarima u Limburgu, i đavola u ženskim telima, a nekim đavolima zna se i životna dob i sve je to tamo zapisano, i

stotine sestara, iz generacije u generaciju, brižljivo su se pridržavale tog Pravilnika sve do današnjeg dana.

Božjih špijuna, dakako, nema u toj knjizi, jer to je najtajnovitija tajna koja je poznata jedino papi i trojici specijalnih kardinala, i svaki od njih nosi na srcu skapular, u kome se nalazi sićušna knjižica s tekstovima koji se mogu odgonetnuti samo pomoću jake lupe i nedokučivog koda. Luj se pitao u kom li se obliku pojavljuje Holstovo ime.

Čega li još ima u tom Pravilniku? Verovatno pravo knjigovodstvo Zavoda, jer Tetka Violeta, koja zna sve o novcu, aludirala je na to. Po njenom mišljenju, u Zavodu postoje dva knjigovodstva, i to je svakako dobro, jer, zamislite, kad bi se sve te cifre ulaza i izlaza davale slobodno svakome na uvid. Zavod bi postao plen zlonamernih elemenata iz Ministarstva za oporezivanje, čije konce vuku slobodni zidari.

Tu je i geografsko odeljenje s mapama na sklapanje na kojima su obeležene granice katoličkih oblasti i zemalja koje se još moraju preobratiti i koje čekaju misionare. Još do pre dve godine vatreno sam se nadao da će Luja Sejnafea poslati u Orinoko, a ako tamo nije moguće, onda Irokezima.

Specijalni odeljak govori o Jevrejima koje je teško zadržati i koji se svuda roje i gnezde, u Holivudu i u podrumima punim dijamanata u Antverpenu. Kao gnjide, kaže Tata.

„Ali i Hrist je bio Jevrejin“, reče Flihe.

„Ne pravi.“ Luj se nadao da Flihe neće primetiti njegovo oklevanje.

„Postoji za to samo jedan razlog, jer je njegov otac želeo da mu sin bude ponižen i zlostavljan i zato je izabrao jevrejsku rasu.“

„Ma nemoj“, reče Bejtebir.

Jednom, pre više godina, Sestra Saprستي ispričala je kako je Zavod primio nekog jevrejskog dečaka koji se izdavao za normalnu osobu iz Farsenarea. Raskrinkali su ga kad je, misleći da ga niko ne vidi, smrskao očnjakom svetu hostiju s neopisivom mržnjom koja mu je buktala na licu.

„Ima li i nas u tom Pravilniku?“ upita Dondejne.

„Ne. Sestra Ekonomkinja piše sve o učenicima i razne druge sveske.“

„Sve?“

„Sve što one znaju. Nalazi se u ormanu s leve strane njene kancelarije. Fascikle, beleške, sveske, kartonske kutije pune obaveštenja.“

Preko Zavoda su se razapinjale niti poput paučine, podrhtavale su i prenosile signale u Kulu.

„Zato Sestra Ekonomkinja stalno piše.“

„Opisuje i sve što se dešava u selu.“

„Sve?“

„Sve.“

„Valjda ne zapisuje kako je Fudbalski klub iz Harbejkea izgubio s četiri prema jedan od Sportinga iz Varihema?“

„I to. Automobilske nesreće, da je konj uganuo članak, proslavu četrdesetogodišnjice rada raznosača novina i da je klub *Ovde-onda tuda -svuda* prešao 250 km po biciklu.“

„Ma nemoj.“

„I da smo mi Apostoli?“

„To ne“, reče Luj i pomisli: a možda ipak. Sestra Ekonomkinja je naelektrisan sunderast mozak koji sve hvata, snima. Čak i vibracije Mizera koji su đavoli Apostola i koji su, mada nemaju imena i ne ostavljaju tragove, ipak prisutni. Sestra Ekonomkinja oseća vibracije, zaključio je on, ali same Mizere ne, njih ne oseća.

„Kako izgleda ta Velika knjiga?“ upita Vardje, Fliheov brat, klinac koji je imao Fliheove oči boje lešnika, ponekad ćilibarske, i njegove zatupaste vrhove prstiju.

„Povezana je u teleću kožu. Hrbat je uništen, nagrizli ga crvi, od pergamenta je. Na prvoj stranici stoji mrtvačka glava. Mastilo je ponegde crno, ponegde mrko.“

„Gde se nalazi?“

„To niko ne zna.“

Kasnije te večeri dođe Vardje i sede kraj Luja koji je ispod fenjera vrteške čitao *Iz Hezeleovog života i rada*, u izdanju Davidovog fonda, Dedin poklon prošlog Božića.

„Ako niko ne zna gde se ta knjiga nalazi, kako Sestre mogu da je čitaju?“

„E, baš si mi pametan, Vardje. Kad kažem niko, onda mislim niko osim Sestara. Hoću reći, niko od nas. Ipak znamo da se knjiga nalazila u nekoj praznoj sobi sve do 1935. godine, zato što je biskup od Briža naredio da Knjiga mora da diše u praznom prostoru. Ali 1935, kad je socijalistički sindikat lučkih radnika proslavljao ovde

u selu dvadesetpetogodišnjicu svog postojanja, ti jeretici došli su ovamo do vratnica i stali da urlaju. Onda je Majka nastojnica zatvorila u tu sobu jednu Sestru kao čuvarku koja je morala da da znak na uzbunu ako bi se neki stranac suviše približio.“

I da gače kao guska u rimsko doba, pomisli, ali ne reče, inače bi morao Vardjeu da objašnjava čitavu rimsku istoriju.

„Ko je bila ta čuvarka?“

„Prve godine bila je to Sestra Herolf.“

„Ne znam za nju. Je li umrla?“

„Takoreći.“

„A gde je?“

„U nekoj sobi u Kuli. Bila je nekad plemkinja. Imala je četiri prezimena.“

„Koja?“

„Eh... i sama ih je davno zaboravila. Njen muž, koji je bio vojvoda, bio je se odrekao, i da bi ispaštala njegov greh, onda se povukla iz sveta. Nije mogla da se kreće.“

„A zašto?“

„Zato što je sve vreme bila vezana za tron gde je na naslonu bio orao od hrastovine.“

„Kralj svih ptica“, reče Vardje žustro. „A čime je bila vezana?“

„Trima užadima oko vrata za orlove noge, trima oko nogu i dva puta trima oko ruku. Posle više godina Sestra Anđela se sažalila na nju, tajno ju je odvezala, ali bilo je prekasno, Sestra Herolf nije više mogla da se pokreće, uspravila se i tresnula na lice koje se potpuno spljeskalo.“

„A sedi li na nekoj vrsti nužnika?“

„Naravno. Ne bi moglo drukčije.“

„A zašto su je bili vezali?“

„Zato što je iskopala sebi oči nožićem za krompir. Zato što je lizala zidove u svojoj sobi sve dok joj se usne i jezik nisu pretvorili u živu ranu. Tako su je Sestre morale vezati iz samilosti.“

„Kako se zvala napolju?“

„Madam vojvotkinja Katarina, dalje ne znam.“

„Ka-ta-ri-na bu-da-li-na“, zapeva Vardje.

„Neko vreme o njoj su se starala dvojica slugu koji su povremeno pomagali u kuhinji, dva brata blizanca, svaki od preko sto kilograma. Ali Majka Nastojnica je to posle izvesnog vremena zabranila, zato što su ta dvojica bili raspusni.“

„A šta su radili?“

„Raspusne stvari, više ne mogu da kažem. Posle su još danima lutali oko Zavoda i noću dolazili pod prozor Sestre Sveti Herold da cvile kao psi. Navodno, skidali su odeću pri tome.“

„A onda su ih, sigurno, oterali Mizeri?“

„Šta? Mizeri? Kakvi Mizeri? Ko ti je o tome pričao?“

Vardje prinese ruke licu da se zaštititi.

„Ko?“ vrisnu Luj. „Reci! Tvoj divni brat? Je li? Reci!“

„Ne smem to nikome da kažem.“

„Šta ti je ispričao? Hoću sve da znam. Sad, smesta!“

„Da... da, ti Mizeri lete svuda unaokolo, ali da ih samo vas četvorica Apostola možete da vidite i čujete.“

„Gluposti! Ne postoji takvo nešto. Nema Mizera. Ali da o njima više nisi ni pisnuo. Nikome. Inače si obrao bostan. Tvoj brat je pile bez glave.“

Luj uzme svoju knjigu. „Treba negovati zapadnoflamansku svest“, pročita on, i „flamanski jezik, i učiniti ga ravnopravnim jezikom velike otadžbine nizozemskog govornog područja.“

„Pričaj još o Sestri Sveti Herolf.“

„A što?“

„Zato što ti se sviđa. Čujem to u tvom glasu.“

„Ti si mali laskavac“, reče Luj kao neki deda svom unuku i sklopi knjigu. „Ona je najbolja, najplemenitija od svih Sestara i zato sedi vezana.“

„Baš je to žalosno. A šta radi po čitav dan?“

„Drži molitvenik i pravi se kao da čita. Cedi bubuljice jer je sva u ranama od svoje pokajničke halje od kostreti.“

„Umreće brzo.“

„U mirisu svetosti. Ono što sad smrdi na pokvarenu ribu zvanu list mirisaće na tamjan i cveće. Majka Nastojnica će presvisnuti od muke kad dozna da se to dogodilo i noćima neće sklopiti oka od grize savesti zato što je u sopstvenoj kući imala pravu mučenicu a da toga nije bila svesna.“

„Ne može da se kreće“, reče Vardje za sebe.

„Ni centimetar. Pričešćuje se u svojoj stolici. Sestre su veoma učtive prema njoj zato što je plave krvi. Svako jutro je, pre ikog drugog, umiju, osveže.“

Naravno, ovo poslednje Luj nikada nije video, jer otkad Zavod

postoji, nikada nijedan učenik nije prodro u Kulu, niti mu je to iko ispričao, ali on je to znao. Zimi, pre nego što svane, Sestra zadužena za vatru upali peći u Zavodu i juri kroz hodnike sa zadimljenom lopatom blago užarenog ugljeklja pred sobom kao da je to neko prinošenje žrtve, a njena izdužena senka plovi po zidovima, uz suštanje drhturavog ugljena i njenih sukanja, s ružičastom užarenošću koja joj osvetljava lice odozdo, hita žurno kroz Kulu i kuda prvo ide: svojoj zatočenici Sestri. Nežno, pažljivo i zadovoljno ubaci ugljeklje u otvor peći, toplota dopre do skorelih očnih duplji Sestre Sveti Herolf koja smesta prošapta: „Hvala, hvala, hvala na toploti, Sestro vatre, granice sveta tame opet su pomerene, hvala, zato što ja, koju je Gospod Isus zauvek oslepio, bolje osećam tvoju toplinu.“

Jednog dana će se i to dogoditi. Pre zore. Flihe će neprimetno baciti na ugajl pregršt mire u trenutku kad se Sestra bude našla na pragu, na granici između Kule i sveta. Omamljena, Sestra pada na tlo, Apostoli na čelu s Lujem je preskaču u čarapama, sledeći miris i šunjajući se kao najhitriji Sijuksi prema sobnim vratima koja razbijaju tomahavkom. Kleknemo pred nju, ja joj poljubim ruku, ona pipa naslepo po vazduhu i nalazi moju kosu, u jednom trenutku pomisli da su se vratile one dve gole sluge, ali ja joj prošapćem: „Četiri Apostola se najavljuju, ne plašite se, moj poljubac nije Judin“, i mi stojimo u stavu mirno, što ona ne može da vidi, ali to nije sigurno, jer ni mi ipak ne vidimo Hristovo milosrđe ovozemaljskim očima, i svi kažemo glasno svoja imena, sedam kaluđerica dolazi uz kloparanje, s mrežama za bacanje i lancima, ali mi ostajemo u stavu mirno ukočeni i ukipljeni čekajući presudu. Sestra Herolf kaže: „Hvala, hvala, hvala, hvala, Sejnafe, Flihe, Dondeljne i Bajtebire! U ovoj pomrčini živela sam godinama, i moje Sestre jedva da su i znale da živim među njima, u njihovom svetu. Hvala! Sad se na miru može otpočeti s pevanjem rekvijema za mene.“ A nas zahvalne isto koliko i ona, odvlače u podrum za ugajl. Ne pružamo nikakav otpor dok slušamo duboki bas Sestre Sveti Herolf kako grmi: ‘A sad neka si dobro došao, Hriste, Gospode naš.’ Onda bi usledio Sud i saslušavanje, pri čemu bi Mati Nastojnica udarala svojim kao zift crnim lenjirom po stolu i po četrdeset prstiju.

5. Olibrijus

Svoju molbu da postane Apostol Hosens je napisao pod Fliheovim nadzorom, kako je bilo propisano u Analima, u vidu cedulje koja je bila ispresavijana u obliku četvorokrake zvezde i na kojoj je napisao (svračjim nogama i olovkom, što je bila ubitačna potvrda Hosensove nesposobnosti i prigovor Fliheu – Luj je to smatrao isključivo kao prvi argument da posle otvori raspravu): „Ja, Hosens, Albert, sin Teodorusov, s boravištem na ovome svetu u Lofendehemu, želim da svedočim o Hristovoj dobroti. Od danas, na dan Petra Kanizija, ispovednika i propovednika treće klase, prećutaću sva čuda. Na to se zaklinjem Zabranjenom knjigom. Podvrgnuću se stavljanju svete zvezde na ono mesto mog tela koje budu naimenčila četiri Apostola. Razlog mog ulaska je taj što je pet Apostola bolje nego četiri i što je broj pet broj provincija u Flandriji.“

„Naimenčila?“ reče Luj Hosensu bledom kao kreč.

„Da. Ne?“

„Naznačila. Imenovala. Jedno ili drugo. Apostoli, molba je neuredna, mora se ponovo uredno prepisati.“

Kad se Hosens pokunjeno udaljio, ona trojica pokušase da nagovore Luja. Hosensu se stvar ne sme suviše otežavati, jer postoji velika mogućnost da mu onako razočaranom dođu „bubice u glavu“ pa da više ne želi da pristupi. I to mi je neka greška. Neko slovice više. Nije trebalo da Luj bude onako sitničav, smatrali su, a Bajtebir čak reče:

„I to sve zato što hoćeš da budeš stručnjak za književni flamanški jezik i zato što je tvoj deda jednom u mladosti dobio Zlatnu medalju za recitovanje.“

Luj je razgledao nov nemarno ispresavijan formular. Slova su bila nažvrljana zbrda-zdola, tu i tamo nedostajale su tačke i zapete, ali je reč *naimenovala* bila podvučena. On skloni ceduljicu u omot sa etiketom: Apostolska pisma.

Apostoli posedaše jedan kraj drugog na Fliheov krevet i podi-goše stopala. Fliheovi nožni prsti bili su dugi i tanki, kao da nikad

nije nosio cipele. Bejtebirovi su bili sramno prljavi. Hosens im poljubi stopala i morade sve da ponovi zato što je Dondejne smatrao da je to učinjeno prebrzo i ovlaš. Onda Hosens položi zakletvu „Na večnu vernost“, podiže noćnu košulju i leše na pod stisnutih guzova. Prvo Luj, onda Flihe, pa Dondejne, a onda i Bejtebir, kličući i kričeći, stadoše da gnječe i štipaju bledu zadnjicu. Hosens se držao muški i nije pustio ni glasa. Luj primeti da je Flihe ponosan na svog štićenika, te udvostruči svoj napad kandžama. Kad je koža bila prekrivena crvenim prugama, reče Luj. „Amin.“ Hosens se podiže, prekrsti se tri puta i kleče pred Bejtebira koji istrtlja iz daha: „Krstom, solju i ključalom vodom zaklinješ se sad da si se pokajao zbog počinjenih i budućih grehova.“ Onda podiže svoju noćnu košulju i obilno se pomokri na Hosensovu kosu. Hosens sačeka da mu mokrača slije niz ramena, onda otpuza na kolenima do uzglavlja kreveta, sve prema podrobnim Fliheovim uputstvima, pronađe tamo peškiri i njime čuteći obrisu pod.

Iz opštinske zgrade čuo se seoski duvački orkestar koji je stalno ponavljao isti niz udaraca u doboš.

Bejtebir ode da proveri da li je Sestra Anđela već počela svoj obilazak. Kad se vratio, reče Flihe: „A sad brzo brojeve“, i Hosens poče da broji što je moguće brže do sto. „Slova Saveza“, reče Bejtebir i Hosens stade da govori abecedu zamuckujuć i zastajkujuć, obilizujući sve vreme usne a na kraju sve izreče u jednom dahu.

„Podražavaj psa“, reče Luj. Hosens ugura u usta maramicu, zakašlja se i zalaja prigušeno.

„Okreni se sad triput“, reče Dondejne.

Seoski orkestar sad je treštao *Cara i drvodelju*.

„Gde je tvoj doprinos riznici?“ upita Luj. Hosens izvuče ispod Fliheovog jastuka sivi paketić, izmaščene slike trkača biciklista. Odozgo, stisnut crvenom gumicom, nalazio se Puske Sherens, šest puta svetski prvak

„Ne“, reče Luj, „to se ne može prihvatiti. Time se trguje na igralištu, to je igračka. Nije to za našu riznicu.“

„Ali Flihe je rekao da...“

„Flihe? Ko je to?“ Tako je govorio Sveti Petar i s nehajnom ravnodušnošću odrekao se Spasitelja, kao ja sad svoje ljubavi, svoje čistote.

Zaprepašćen, Hosens podiže bradu u pravcu Flihea koji je čačkao nožne prste.

„Ime Flihe je nepoznato ovoj skupini. Apostoli imaju apostolska imena za vreme skupova.“ Što uopšte nije bilo tačno. Apostoli, a pre svega Bejtebir, često su zaboravljali svoja apostolska imena.

„Znam to“, reče Hosens brzo. „Ti si Petar, a Flihe je Pavle.“

„A ja?“ upita Dondejne. Hosens nije znao.

„Matija“, reče Dondejne ponosno. „Zato što imam krila.“ On pogleda svoje plećke.

„Ja sam Varnava“, reče Bejtebir. „Zapamti to jednom zasnagda, inače će biti neprilika.“

„A ja, kako ću se ja zvati? Zna li već?“ Hosens se preznojavao ili je još bio mokar od onog zapišavanja.

„To dolazi tek kad budeš primljen, kad uručiš svoj doprinos.“

„Trebalo je da me upozoriš, zar ne, Pavle?“ reče Hosens gotovo plaćući.

„Doprinos“, reče Flihe odlučno, gotovo glasno, doprinos stiže sutra.“ Prazna priča, želi da ja popustim, da tog neotesanka Hosensa odmah primim, on zna da ću popustiti zato što mi je sam drag, zato što bih i život dao za njega. Luj sleže ramenima i papučom tresnu Hosensa po vlažnom vratu. „Hosens, Hotentot, postaje Gospodnji izaslanik.“ Uzima knjigu *Analima* i čita s knedlom u grlu: „Odišta vam kažem, mnogi proroci i pravednici žudeli su da vide ono što ti vidiš a nisu to videli, i da čuju ono što ti čuješ a nisu to čuli.“ Dodade još „Amin“, mada to nije stajalo u *Analima*.

„Eto“, reče Bejtebir, „to je to.“

„I ko sam ja sad? Ko? Kako se sad zovem?“

„Olibrijus“, reče Luj.

„To nije Apostol“, reče Flihe.

„To je marka senfa“, reče Bejtebir.

„Olibrijus je bio guverner koji je hteo da se oženi Svetom Margaretom i koji je obožavao idole.“

„Ali...“ reče Hosens skrhanom.

„Sve dok doprinos ne bude uručen, ne možeš nositi apostolsko ime. Ali ne moraš se zbog toga brinuti, pošto tvoj dragi drugar Pavle kaže da će se to desiti sutra. Nije li tako?“

„Čudna si ti ptičica“, reče Flihe.

Luj se ljutnu kad vide kako Bejtebir zagriža jabuku. Jabuka, taj rajski plod, trebalo je, prema *Analima*, da bude podeljena na četvoro. Jedinstvo Apostola i njihov obred bili su narušeni.

„Doneo sam knjigu, kako mi je rekao Pavle“, reče Hosens. „Hoću li da je donesem? Sad?“

Kad se udaljio, Flihe reče: „Nije moja greška. On je iz Lofendehema, a tamo su svi tako, tako...“

Knjiga koja nikada, ama baš nikada ne bi mogla da posluži kao Zabranjena knjiga, bila je nekakva vlažna sveska u koju je neko nekad davno zalepio isečke iz novina na engleskom ili američkom jeziku. Njene ispučene korice bile su od crno-belo išaranog kartona na kom je bila etiketa *Compositions*. Dole je bilo neko nečitljivo ime i 53rd *Str. Brooklyn NY*. Unutra, na papiru s linijama, bile su izlepljene požutele i izgužvane fotografije. Lica zločinaca, vojnika, šerifa, žene sa zvonastim šeširima i lošim zubima.

„Iz Amerike je“, reče Hosens.

„Nijedna Sestra ne zna da čita američki. Stoga to i ne može biti Zabranjena knjiga.“

„Tu piše o lošim ženama“, reče Hosens očajno.

„Proučiću stvar“, reče Luj i ćušnu knjigu pod pazuhu. „Hajde da se pomolimo.“

Sklopili su oči i očitali jednu *Zdravomariju*, u ritmu *Cara i drvodelje*.

6. O jednom drugom detetu

Sestra Kris dade Luju dve čokoladice, praline, iz poluotvorenog ormara gde su ležali mnogi paketi i kutije, obeleženi i numerisani. Čokolada je već imala beličastu skramu u ustajao ukus. Hosens mu dade pola rebra svoje mlečne čokolade *Côte d'Or*.

Onda Sestra Kris sede u dno dugačkog stola i reče da je stanje kritično jer se završio rat u Španiji i da će sad bande crvenih zlikovaca pobeći na sever. Pošto je Isus Kralj teško kaznio komuniste, oni će sad, osvete radi, doći i u naše krajeve. Jer, navikli su da kolju sveštenike i siluju sestre, da ubijaju decu tupim bajonetima. Sestra Kris rado je pričala o Španiji ne samo zato što je primetila kako učenici sede nepomično i sa uživanjem slušaju njene priče već i zato što se i ona uzbuđivala. Luj je to video po crvenim mrljama koje bi se pojavile na njenim inače voštano bledim obrazima.

Pre svega su to bili radnici, reče Sestra Kris, koji su, zaludeni propagandom, potpuno poludeli u Španiji i često pili krv svojih žrtava iz žila na vratu. Jedna žena, koja nije bila dostojna imena žene i koju su zvali La Pasionarija, raščula se po tome što je nekolicini seminarista pregrizla grkljan. Raspadnuta tela kanonika izvlačena su iz njihovih svetih grobova i skrnavljena. Postoje fotografije Flamanaca koji su uhvaćeni u takvim čudovišnim nedelima, i pošto su te hijene sad na glasu, neće ti imati milosti kad se budu vratili na poznato im tlo. Zato, dečaci, dužnost nam je da odmah prijavimo bilo kakvo sumnjivo prisustvo stranaca koji se muvaju oko našeg Zavoda.

Hosens, koji je u međuvremenu dobio ime Vartolomej, veoma neoprezno je dozvolio da mu se vidi zvezda nacrtana na nadlaktici. Bila je to izobličena morska zvezda s prištićima i žučkastim mehurićima. Luj se nadao da to mesto nikada neće ozdraviti i da će Hosensu morati da odseku podlakticu. Uostalom, apostol mučenik čije ime sad nosi bio je živ odran. Ali, istovremeno, Luj je osuđivao Flihea što je taj znak onako nemarno istetovirao vrhom pera umočenim u ljubičasto mastilo. Kod ostalih Apostola zvezda je nestala posle pet meseci.

„Skloni to“, zasikta Luj, „skloni tu zvezdu.“

Hosens smesta navuče rukav školskog mantilića čak preko prstiju. Napolju su klinci pevali *Konjića Zvonka*. Krunisani Vitez na Belom konju koji predvodi nebesku konjicu ima na butini istetovirane reči: Kralj Kraljeva. Gospod Gospoda. Koliko li je samo puta odustajao od skidanja svoje viteške odore da pagani ne bi videli te reči? Verovatno često. Sestra Kris nije videla Hosensovu zvezdu. Čista sreća. Jer ona je pripadala opasnom kvartetu koji je upravljao Zavodom.

Prvo dolazi ona koja je više od Sestre i koja ima titulu Majke, Mati Nastojnica koja vlada pomoću svog odsustva. Čak i kad ti stoji pred nosom, blede lice koje je uglavnom nejasno iznenađeno zločestošću svojih podanika, ne izgleda uopšte da je prisutno. Vodi prepisku s najvišim velikodostojnicima i skuplja poštanske marke koje dolaze iz inostranstva. Luduje za vrtarstvom, ali ga prepušta Sestri Imeldi, pošto joj status zabranjuje da se time bavi. Potiče iz najsiromašnijeg lučkog dela Antverpena, zato se gotovo ništa ne razume kad govori.

Njena tri ministra su, prvi: Sestra Ekonomkinja koju možeš videti samo iz potaje, kad prolaziš kraj njenog prozora na putu za igralište, ako je prozor otvoren i ako se usudiš da se dovoljno dugo zadržiš i gledaš, jer je to strogo zabranjeno. A onda, ako podigne pogled s hartija i svog pisanja, mogu se videti ljutite naočare i tanka mala usta. Ona sve sabira pomoću naočara, oduzima zatu-pastim prstima, množi zavrnutih rukava i deli svet na komadiće isturpijanim zubima.

Drugi: Sestra Adam, majčinska, izdajnička nežna duša. Često klince stavlja u krilo i ljulja ih i stavlja im na obraz svoju trostruku bradu. Njen seljački glas uspavljuje, ušuškava. Čak i svaki Hotentot zna koliko je opasna mati takve vrste, kako se ta majčinska pogibelj može obrtati oko svoje ose i kako te može vući za uši, za oba uha istovremeno.

Treći: Sestra Kris nazvana tako zato što je pravi nož. Ta ne okoliši kad govori već ide pravo na cilj, a taj cilj si ti. Ipak, Luj ju je jednom čuo kako pevuši kad je bila sama u gimnastičkoj sali.

Bez obzira šta ova tri ministra Majke Nastojnice govore jedan o drugome, obrazovali su jedinstvenu vladu. Gledaj samo kad se negde nađu zajedno, na primer u kapeli, kako se odmeravaju prodornim

pogledima, kako im obrve i nozdrve razmenjuju signale, kako jedre jedna ka drugoj, kao da ih privlače neki magneti ispod njihovih prsluka, kako im se laktovi podmuklo dodirnu u prolazu. U Kuli je ovaj trio morao da sačinjava izdvojenu konklavu, da ispija pehare pune medovine, napitak od kvasca i meda iz zemlje Hananske i kod drevnih Belga, što im je davalo oštiji uvid u inače nepronicljivu mrežu zakona, propisa, odredbi koje sprovode. Četiri Snažne Žene koje su više od svih ostalih Sestara Hristove neveste.

„Voleo bih jednom da vidim prstenove onih triju, kakvi su natpisi na njima.“ (Bejtibir).

„One su postale glavne iz čiste zlobe.“ (Dondejne).

„Ili su donele veće miraze od ostalih.“ (Hosens).

„Ili zbog ozbiljnih studija.“ (Flihe).

Na melodiju *Konjica Zvonka*, koju su pevali klinici, Apostoli zapevuše: „Raga od konjica ima dvojna usta, jedna su mu puna, a druga su pusta“ i razilaze se podignute desne ruke. „Hu!“

Za vreme časa geografije koji je držala Sestra Saprستي, Luj se osećao nelagodno. Nezadovoljan zbog neuspelog Hosensovog prijema. Hosens je sve shvatio kao da se podrazumeva, trebalo je da oseti više strahopoštovanja, bola, straha. Flihe je, u stvari, sve ublažio pripremama. Luj je čeprkao po skorelim slincima, prilepljenim za klupu. Granice Sjedinjenih Američkih Država. Severno ledeno more, Tih i okean na zapadu. Klima: ledena, žarka, umerena. Za koje vreme stiže telegram iz Čikaga, poslat 5. oktobra u Antwerpen? Preko kojih zemalja prolazi Jarčev povratnik? Čile ima šalitr, Jezerska oblast bakarnu rudu.

Na igralištu su stajale Sestra Imelda i Sestra Kris. Činilo se kao da su pod utiskom nečeg veoma tužnog. Načas učutaše dok je Luj prolazio. Da ne bi izgubio na značaju, on reče: „Tužan sam, Sestre. Mama mi je pala sa stepenica.“

Sestre se pogledaše u neverici, a onda Sestra Imelda, za svoje mogućnosti, prasnu u neobuzdan smeh. „Da, da“, reče. „Naravno.“

„Koliko su bile visoke stepenice, Luj?“ upita Sestra Kris.

On pokaza prema prozoru iznad ulaza u trpezariju.

„A je li se mnogo povredila?“ Sestra Imelda nije mogla da obuzda smeh. Čak i sestra Kris prilepi šaku na usta. „Šta je povredila?“

„Šta? Jeste, šta?“

„Kolena, vrat“, reče Luj.

Sestra Imelda obrisa oči. „Ostalo sigurno nije?“ reče kao da jeca. Oko Luja se opet zatvori nekakav maglovit zid. Nikad neće shvatiti šta znače te neuhvatljive poruke, te šifre smeha. Bila je to oblast Sestara ili odraslih u koju ne možeš prodreti čak da je proučavaš osamnaest sati dnevno. Oseti kako mu se na ustima razliva budalast osmeh, poput brnjice. Klimnu glavom Sestrama i pričeka. Ali zvono zazvoni i Sestre krenuše lagano prema kapeli.

Luj zameri majci što je njen pad bio povod za nesporazum, nedokučiv napad smeha. Šta li ona sad radi tamo u Valeu? Verovatno ne posluje po kući. Leži u krevetu i maže nokte slušajući Radio Vale: komičare Vantena i Dale.

Te večeri ga Sestra Anđela uze za ruku i odvede u unutrašnji vrt s četinarima. „Sad ću ti nešto reći, ali se moraš zakleti da nikome nećeš reći da sam ti ja to rekla.“

„Kunem se. U oca.“

„Kod kuće se nije dogodilo ništa strašno. Vidim da misliš da je Mama pala sa stepeništa, ali to je samo figurativno izražavanje, odrasli smatraju da to tako treba, umesto da jednostavno kažu istinu. Mama ti nije pala, samo je u bolnici zato što čeka bebu, dobiješ sestricu ili bracu. Naš Dragi Gospod mora još da se odluči, odabere. Zar nisi zadovoljan?“

„Sestricu“ Luj vide neko sićušno biće odeveno kao kaluderica kako veselo vičući jurca preko igrališta pravo u Mamine raširene ruke.

„Ili malog bracu? Šta bi radije da dobiješ?“

Oči mu se napuniše suzama besa, zbog poniženja, zbog neslane šale.

„Svakako brata, koji će takođe doći u pensionat tako da možete da se starate i o njemu.“

Luj je pomalo zamuckivao. Na svoje poniženje, on ispusti priгуšen krik. Onda odjuri. Vide ispod oka kako Sestra Anđela pokušava da ide s njim u korak. Potrča brže preko izdajničkog igrališta, preko kukavičkog dvorišta, pored čopora Hotentota koji su se podrugljivo smejali pokazujući prstima prema njemu. O, kako su lako, kako su jednostavno svi mogli da ga prevare. Mama najviše, uvek se s mužem zaveravala protiv svog jedinog deteta koje je bilo u tvrđavi kaluderica.

U trpezariji Luj nije skidao oči s mlečne kašice od koje je pojeo tri tanjira. Sestra Adam je govorila o Marijinoj godini, o blagoslovu *Urbi et Orbi* koji je Sveti Otac, što se gotovo razboleo od briga zbog ratnih oblaka iznad Evrope, izrekao u bazilici *Maria Maggiore*, posvećenoj Našoj Dragoj Gospi. Devica je dobila dete od Svetog Duha, moja mati nije ništa bolja od najobičnije stoke na polju.

Još donedavno mislio je (Flihe i Dondejne su takođe verovali u to) da majke dobijaju bol u trbuhu, porođajne bolove, onda se brzo oteturaju u WC, čučnu, kake, to govance susetke odmah izvade iz vode, jer bi se moglo rastopiti i postave ga na mušemu kuhinjskog stola, gde ga roditelji nežno časkajući oblikuju kao bebu, posle čega, izazvan snažnom molitvom, kroz prozor ili dimnjak počne da duva vetar koji briše preko mrke ilovače, Božji dah koji onda udahne život u govno što dobije boju i počne da se skuplja i rasteže kao da je od gume, a onda zaurla prema majci tražeći prvu bočicu s kašicom.

S neznatnim razlikama, to su svi oni mislili kad su još bili glupi kao crnci u Belgijskom Kongu, koji su, kako je stajalo u zemljopisu, bili slabo razvijeni i bili zarobljeni drevnim običajima, jer nisu mogli ništa da izumeju ili poboljšaju. Bilo je to podjednako veliko praznoverje kao i ukorenjeno praznoverje crnaca da su opaki običaji i neuredan način života bili najveći uzrok propadanja crne rase.

Luj se iskrade u spavaonicu, uzme nekakav rukopis u omotu od crnog moarea i napisu žurno: „Moj Deda je najveći farisej. Zajedno sa svojim prvcem, mojim ocem, želi da se okoristi mojim neznanjem i pravi od mene budalu. Ne želim nikakve sestrice ni brace sve dok zauzvrat ne budem poslat u školu gde učiteljice nisu lažljivice. Izuzev Sestre Anđele koja ima dobre namere.“

Onda ode i sede kraj Flihea na vrtešku i reče, ne tražeći da se susretne s njegovim bademastim očima, da će njegovoj majci biti ubrzo bolje. „To je dobro“, reče Flihe i Luj požele da mu ispriča istinu koja se odjednom otvorila poput prišta, bilo mu je navrh jezika, a kome bi mogao više da veruje nego Fliheu koji je posedovao lepotu dobrote? Ne nevinost već (kao Sveti Jan Berhmans) ukročenu zloću. Ali ču sebe kako kaže:

„Moj Deda, koji je uz to i moj kum zato što sam prvorođeni, gurnuo je mamu na stepenicama, on misli da će se izvući jer ga niko nije video, ali Madam Pirun od preko puta, koja je upravo tog trenutka

prala prozore gledala je kroz ovalni prozor stepeništa. Ne usuđuje se da ode u policiju zato što Deda ima veze čak i među policijskim komesarima. Sme li takva svar da ostane nekažnjena?“

„Treba mu žaračem slomiti noge“, reče Flihe, sušta dobrota.

„Ili mu u supu sipati otrov, svaki dan pomalo, tako da mu se stomak smežura i na njemu progore rupe.“

Bejtebir, koga nisu čuli da se približava, zakači se kao majmun za šipku vrteške.

„Seme od vučje trave, lupine“, reče on. „Onda bi se paralizovao.“ Otišli su da potraže seme u bašti sestre Imelde, ali nisu mogli da nađu lupinu. Izgleda da Bejtebir nije bio siguran kako ona izgleda. U rekreacionoj sali bojili su utroje mapu Nemačke olovkama u boji. Flaihe koji je trebalo da oboji sever svetlo zeleno, prešao je, naravno, preko granice, ivice Baltičkog mora boje letnjeg neba dobile su morskiju travu. Luj je bojio Švapsku visoravan i Korušku u boju sepije. Sestra Adam pomilova u prolazu Fliheovu kosu. To je dozvoljeno. Mada je Flihe moj, mogu da ga dodiruju ako mu se dive.

Ta beba što treba da se pojavi u Valeu. Ako bude devojčica, udružiće se s Mamom. Kako je nastala, šta je tu tako grešno pa pričaju o rodi, karfiolu ili padanju sa stepenica? Prošlog leta Ujak Omer, koga smatraju šaljivčinom i koji liči na Mamu, rekao je pokazujući na karfiol u Naninoj bašti. „Gledaj, tamo među glavicama, ispod lišća, tamo ta deca rastu. A najveći karfiol na svetu nalazi se u Americi, u Dionskom vrtu, tamo ih se nađe i po pet na jednom mestu.“

A kako se odigravaju pojedini prelazi? U jednom trenutku dete sedi iza masnih naslaga u nečijem trbuhu, a onda nastanu bolovi i nešto se pocepa i onda se odjednom u naručju Svete Device nađe neka ružičasta kobasica, neko Mongolče u povelju, koje poseže ka Marijinom oreolu. A šta se, zapravo, rascepilo? Onaj obliveni otvor s mnogo usana koji se vidi kod krava i na crtežima Den Dofenovim, koje će zgužvati i progutati ako iznenada naiđe neka od Sestara. A ako taj novi rođak koji će izgledati kao Deda sa zatupastim nosićem, kao Tata s retkim obrvama, kao ja s tim ušima, i koji će dobiti ime i biće kršten, šta ako bude imao grbu? Takvom su Grci odmah skidali glavu. Ili su ga kao nahoče ostavljali na stenama divokozama koje su tamo mesožderi.

Uostalom, gde je takvo jedno dete napravljeno? Prema Dondejneu u krevetu, ali to su samo priče jednog Hotentota, maze se u

krevetu, odrasli, trljaju se jedno o drugo zato što im je to prijatno, ali kad neki Tata upravi mlaz svoje mokraće i poprska otvor neke Mame, to se ipak ne radi u krevetu već u kupatilu, a ko nema kupatilo radi to u kuhinji, tako da ta Mama može sve lako da obriše.

Taj brat što je tek trebalo da se rodi pobuđivao je mnogo neizvesnosti, mogućnosti su bile mnogostruke, staklaste, nejasne. Prema Božjoj slici i prilici. Ali kako? Zapravo, nisam bio nezadovoljan onim glupim objašnjenjem o patuljku umešenom od govana. Nikad me nije uznemiravalo, smatrao sam da je veoma prihvatljivo, pregledno, jasno. Kasnije će, možda, i to novo objašnjenje izgledati isto tako lažno. Uz mnogo vriske dete isklizne iz tih žena iz onog nabora, dobro, onda se pojave anđeli pri krštenju, anđeo za kostur, anđeo za mišiće, anđeo za živce i još čitava gomila svakojakih bezimernih anđela, i svi oni su nevidljivi kao Mizeri, migolje se u koži i iznutrici deteta i obrazuju tamo nekakvu vlaknastu grumuljicu koja ostaje bestelesna i koju ljudi nazivaju duša. Usled vode kojom sveštenik poškropi lobanju – gde se nalazi rupa koja sraste tek posle krštenja, inače ti Sveti Duh ne bi mogao dospeti u glavu – ta vrela bestelesna grumuljica počinje da šišti i da se širi kao para kroz čitavo telo. Tako se to odigralo i s ono dvoje prvih ljudi na Zemlji koji su ležali i njakali od straha kraj betonskog zida koji je opasivao raj. Bog se pravio kao da nije kod kuće, nije otvarao, tek mnogo nedelja kasnije smilovao se na ono dvoje što su vrištali pred njegovim vratima i onda ih je krstio u Jordanu i onda je Adam pišao u Evin trbuh i tako su se rodili Avelj, dobrotu s licem lisičjeg mladunca, i Kain koji je bio dlakav kao crna pudla. Kain koji je bio jedan od prvih đavola u čovečijem obličju.

„Đavo nikada neće biti moj gospodar.“

„Ni moj“, reče Flihe.

„Moramo se opirati iskušenju.“

„Inače ćemo goreti“, reče Flihe. To večer su se zakleli po ko zna koji put da će obojica postati misionari u Kongu gde protestanti, s više novca i više lukavstva nego katolici, mogu da dobiju većinu. No nisu se složili oko mesta svoje misije. Luju su se dopadale oblasti s obilnim kišama i gustim šumama, a Flihe je bio više za suve oblasti sa oštrim, bodljikavim rastinjem koje se naziva *brousse*, šikara.